

Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 1996

in vergelijking met 1991 en 1993

door:
uitgave:

Jan Kolsters en Pieter Wouters
Vogelwerkgroep de Kempen, februari 1997

Inhoud

	blz.
1. Inleiding	1
2. Gebiedsbeschrijving	2
3. Werkwijze	3
3.1 Medewerkers	3
3.2 Soorten	3
3.3 Veldwerk	3
4. Resultaten	6
4.1 Niet-broedvogels	6
4.2 Broedvogels	7
4.3 Soortenbespreking	9
5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen	18
5.1 Vogels van open water	18
5.2 Rietvogels	20
5.3 Bosvogels	24
6. Overige waarnemingen	26
7. Slotbeschouwing	27
8. Literatuur	27
Bijlagen	

1. Inleiding

In 1996 zijn de Visvijvers Valkenswaard voor de derde maal geïnventariseerd op broedvogels door Vogelwerkgroep de Kempen. De vorige inventarisaties vonden plaats in 1991 en 1993. De inventarisatie van 1996 is op nagenoeg dezelfde wijze uitgevoerd als de vorige jaren zodat vergelijkingen tussen de verschillende jaren gerechtvaardigd is. De zogenaamde uitgebreide territoriumkartering is uitgevoerd conform de handleiding "Broedvogels inventariseren in proefvlakken" van SOVON. Deze nieuwe handleiding (uitgave 1996) wijkt voor wat betreft de interpretatiecriteria soms wat af van de vigerende handleidingen in de onderzoeksjaren 1991 en 1993. Bij de vergelijkingen tussen de verschillende jaren zijn, daar waar mogelijk, de oude gegevens behandeld volgens de interpretatiecriteria van de nieuwe handleiding. In de praktijk kan dit bijvoorbeeld betekenen dat een aantal waarnemingen van een soort in 1991 niet als een territorium aangemerkt mocht worden, terwijl dezelfde waarnemingen in 1996 wel als een territorium mogen worden beschouwd. Dit soort mutaties zijn dus gedaan waarbij de criteria van de laatste handleiding gebruikt zijn. Overigens zijn de verschillen tussen de criteria klein en zijn de genoemde aanpassingen slechts incidenteel nodig geweest.

De vergelijking tussen de jaren, waarbij bepaalde trends zichtbaar worden, is natuurlijk interessanter naarmate het aantal inventarisaties stijgt. Bij de drie jaren die nu voor handen zijn zullen vele verschillen nog te wijten zijn aan natuurlijke schommelingen in aantallen, maar voor sommige soorten lijken toch al trends zichtbaar te worden. Bovendien kan de invloed van de natuurlijke schommelingen per soort nog gereduceerd worden door niet per soort een vergelijking tussen de verschillende jaren te maken maar per ecologische vogelgroep. Deze methode, ontwikkeld door SOVON en Staatsbosbeheer (Sierdsema 1995), is ook in dit rapport toegepast voor de verschillende ecotopen in het gebied.

Zoals reeds eerder beschreven zijn de Visvijvers Valkenswaard ornithologisch gezien (en wellicht ook voor andere organismen) zeer interessant. Dit komt niet alleen door landschapstype en de rust in het gebied maar ook het constante waterniveau. In droge jaren, lijkt dit, in combinatie met de voedselrijkheid een niet te onderschatten factor welke een belangrijke uitstraling heeft voor de omgeving van het gebied.

2. Gebiedsbeschrijving

De Valkenswaardse Visvijvers zijn gelegen aan weerszijde van de Tongelreep en vormen tezamen met het Leenderbos, Valkenhorst, de Groote heide en het golfterrein een zeer groot bosrijk gebied tussen de dorpen Waalre, Aalst, Heeze, Leende en Valkenswaard. Het vijvercomplex ten oosten van de Tongelreep is evenals in 1991 en 1993 geïnventariseerd op broedvogels. Het gebied wordt geëxploiteerd door de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (OVb) middels het kweken van vis.

Het geïnventariseerde gebied beslaat een oppervlakte van 200 ha. en bestaat uit de volgende terreintypen;

open water:	56 ha
bos:	50 ha.
agrarisch:	9 ha
overige, vnl. moeras:	85 ha.

De ligging van de verschillende terreintypen is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1: De verschillende terreintypen in het geïnventariseerde gebied.

3. Werkwijze

3.1 Medewerkers

ook in 1996 is weer een vaste inventarisatie-ploeg voor het veldwerk geformeerd Deze bestond uit de volgende personen: Pieter Wouters, Gerrit Vink, Henk Munsters en Jan Kolsters. Verder hebben de volgende personen een of meer inventarisatieronden meegelopen (of gevaren) en/of zijn nog gegevens aangeleverd door Chris van Turnhout, Ton Geerts, Ivo Boerekamp, Harold Bierens, Hr. Jonker (IVN Aalst/Waalre) en Mari de Bijl (Brabants Landschap).

3.2 Soorten

Omwille van de vergelijking tussen de jaren zijn dezelfde soorten gekarteerd als in 1991 en 1993. Alleen is hieraan in 1996 de Rietgors toegevoegd. De soorten die niet gekarteerd zijn, zijn de volgende, vaak algemene, soorten:

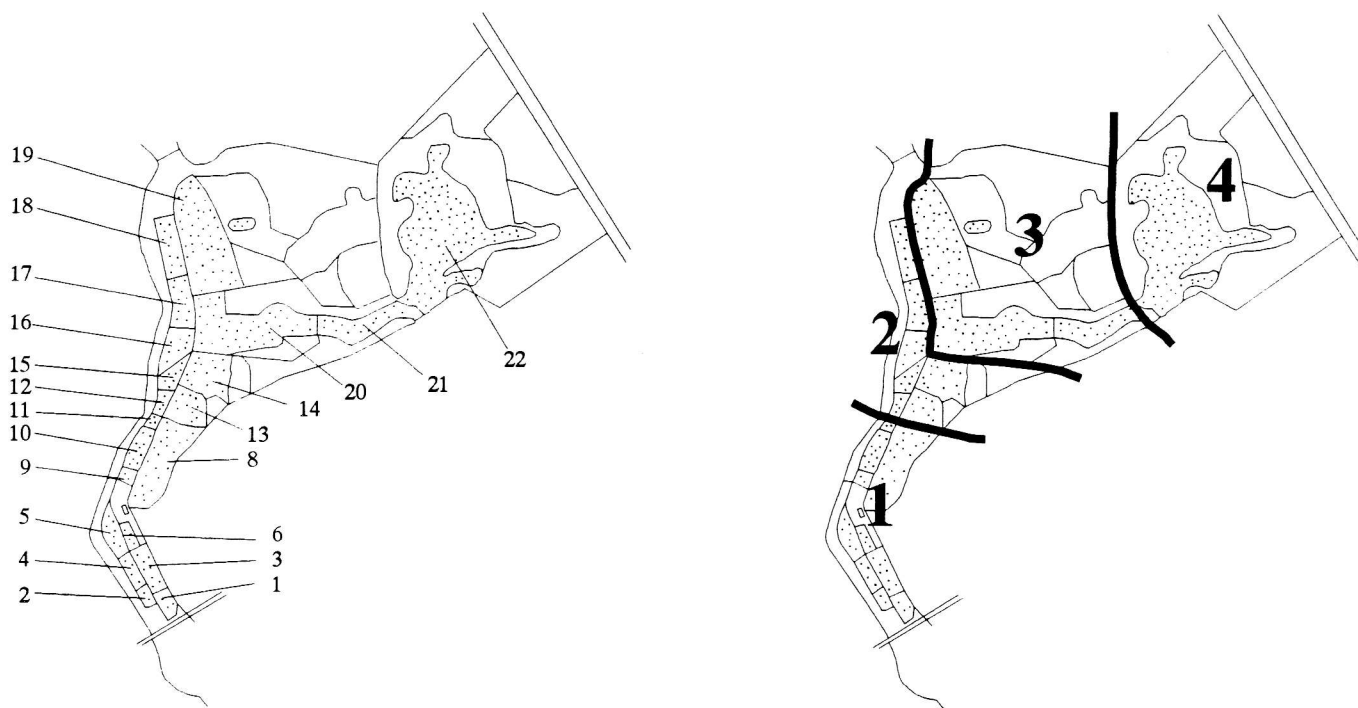
Wilde eend	Winterkoning	Matkop
fazant	Heggemus	Pimpelmees
Waterhoen	Roodborst	Koolmees
Meerkoet	Merel	Ekster
Kievit	Zanglijster	Kauw
Houtduif	Kleine karekiet	Zwarte kraai
Turkse tortel	Tuinfluit	Spreeuw
Koekoek	Zwartkop	Huisemus
Gierzwaluw	Tijftjaf	Ringmus
Veldleeuwerik	Fitis	Vink
Boerenwaluw	Goudhaantje	Groenling
Witte kwikstaart	Staartmees	Kneu

3.3 Veldwerk

Ook bij het veldwerk is weer dezelfde methode gevolgd als bij de andere onderzoeksjaren; alle relevante waarnemingen zijn op dagkaarten verzameld en later uitgewerkt op soortkaarten. Ook zijn waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels genoteerd zodat ook hiervan een overzicht kan worden gegeven. Naast de vogelwaarnemingen is ook aandacht besteed aan de vegetatie (verandering) en zijn ook de terloops gesignaleerde zoogdieren genoteerd tijdens de inventarisatieronden. De meeste bezoeken zijn vroege ochtendbezoeken geweest. Daarnaast zijn ook een aantal avondbezoeken gebracht en eenmaal is met een roeiboot het Greveschutven afgevaren. In tabel 1 zijn de bezoekdata weergegeven.

Het gebied is weer opgedeeld in 4 deelgebieden en ook de vijvernummering is onveranderd gebleven en weergegeven in figuur 2.

Van sommige soorten zijn ook territoria op de kaartjes (bijlagen) weergegeven welke juist buiten het gebied lagen maar welke toch duidelijk als territorium konden worden aangemerkt.

Figuur 2: De vijvers met hun nummers (links) en de deelgebieden (rechts).

Tabel 1: Bezoekdata van de vaste inventarisatie-ploeg.

Datum	tijd	onderzocht gebied	aantal deelnemers	weer
12-01	20.30-22.00	1, 2, 3 en 4	2	half bewolkt, 7°
18-02	09.00-11.00	4	1	koud, regen
24-03	06.30-10.20	2, 3 en 4	2	bewolkt, 6°
06-04	06.45-11.45	1, 2, 3 en 4	4	bewolkt, 5°
13-04	06.30-10.30	3 en 4	1	helder, na nachtvorst
20-04	07.15-11.30	1, 2 en ged. 3	3	zonnig, 16°
21-04	06.20-10.55	3, 4	2	onbewolkt, 20°
30-04	05.50-10.20	2 (ged.), 3 en 4	2	mist, 2°
04-05	07.15-10.30	1 en 2	2	regenachtig
11-05	07.15-09.30	2, 3 en 4	1	
11-05	20.30-22.30	1 en ged. 3 en 4	3	
19-05	05.00-10.00	1, 2, 3 en 4	2	half bewolkt, 13°
20-05	20.45-22.45	3	3	licht bewolkt, 14°
27-05	20.00-23.00	4 (per boot)	4	veel wind, na regen
30-05	05.10-09.45	2, 3 en 4	1	mooi weer, 20°
04-06	21.00-23.00	3 en 4	2	mooi weer
08-06	04.45-10.30	1, 2, 3 en 4	4	drukkend, 22°
11-06	21.00-23.20	3 en 4	2	helder, 27°
15-06	04.45-09.40	1, 2, 3 ged. en 4	1	mist boven ven, 10°
17-06	19.30-22.30	2 ged., 3 en 4	1	mooi weer
07-07	6.15-9.45	2 ged., 3 ged. en 4	1	warm
04-08	8.00-11.40	2, 3 en 4	2	warm

1 : 8
2 : 12
3 : 16
4 : 19 bez.

In totaal zijn door de vaste ploeg ongeveer 165 manuren aan het veldwerk besteed. Daar komt dus nog bij de tijd besteed door de overige mensen (vaak van buiten het gebied) die verder nog gegevens hebben verzameld. Hiervan zijn de inventarisatietijden echter niet bekend.

De gemiddelde tijdsbesteding per hectare (soms dus met meerdere personen) komt neer op 23 minuten. Deze kan nog als volgt worden opgedeeld:

vroege ochtend:	16.6 minuten / hectare
late ochtend:	1.7 minuten / hectare
avond:	4.3 minuten/hectare
nacht:	0.4 minuten / hectare

4. Resultaten

4.1 Niet-broedvogels

Tijdens de broedvogelinventarisatie worden natuurlijk ook soorten waargenomen die hier niet broeden maar waarvoor het gebied een belangrijke rol speelt hetzij als overwinteringsgebied, hetzij als tijdelijke verblijfplaats anderszins. Van een aantal interessante niet-broedvogels worden hier de waarnemingen gegeven.

Aalscholver

6 april	30 ex. op vijver 22 waarvan 3 stuks slepend met takken!
13 april	13 ex.
20 april	2 ex. op vijver 19 en 5 x op vijver 22
21 april	3 ex. op vijver 22 (1 ad. in broedkleed en 2 onvolw.)
30 mei	2 ex. op vijver 22
8 juni	5 ex. op vijver 22
11 juni	2 ex. op vijver 22
15 juni	12 ex. op vijver 19
7 juli	11 ex. op vijver 22

Kwak

8 juni	1 adult exemplaar bij vijver 19 en later bij vijver 22

Zwarte zwaan

20 april	1 exemplaar op vijver 20
21 april	1 exemplaar op vijver 20

Wilde zwaan

24 maart	2 ex. op vijver 20

Canadese gans

20 april	1 exemplaar bij vijver 2

Casarca

21 april	1 ♀ op vijver 19

Smient

24 maart	♂ + ♀ op vijver 22
15 juni	1 ♂ op vijver 19

Pijlstaart

6 april	2 ♂♂ en 2 ♀♀ op vijver 20
13 april	1 paar op vijver 19

Witoogend

21 april	1 ♂ op vijver 22
30 april	1 ♂ op vijver 19

Zwarte wouw

19 mei	1 ex. ten noorden van vijver 22

Visarend
 13 maart 1 ex. + prooi boven vijver 22
 15 april 2 ex. bij vijver 19
 5 mei 2 ex. bij vijver 19
 20 mei 1 ex. bij vijver 22
 28 juli 2 ex. bij vijver 19

Boomvalk
 17 juli 1 adult + 1 juv. Boven vijver 17
 28 juli 1 ex. boven vijver 19

Watersnip
 24 maart 1 ex. bij vijver 22
 6 april 3 ex. bij vijver 16

Witgatje
 6 april 1 ex. bij vijver 17
 11 juni 3 ex. bij vijver 21

Regenwulp
 13 april 3 ex bij vijver 22

Oeverloper
 11 mei 1 ex. bij vijver 20
 19 mei 1 ex. bij vijver 18

Oeverzwaluw
 19 mei 1 ex. bij vijver 22

Barmsijs
 6 april 3 ex. overvliegend

4.2 Broedvogels

De volledige resultaten van de broedvogelinventarisatie zijn weergegeven in tabel 2. Ook zijn hier de resultaten van de onderzoeksjaren 1991 en 1993 aan toegevoegd zodat per soort direct een vergelijking kan worden gemaakt.

Tabel 2: Totaal aantal territoria in de drie onderzoeksjaren

soort	1991	1993	1996
Dodaars	20-21	23	27
Fuut	13-15	11-12	18
Geoorde fuut	0-1	4	5
Roerdomp	2	1	3
Knobbelzwaan	1	1	4
Nijlgans	0	1	1-2
Krakeend	5	14	13
Wintertaling	6	3	6
Zomertaling	0	0	1
Slobeend	6	12	5
Tafeleend	17	31	19

soort	1991	1993	1996
Kuifeend	7	17	29
Wespendief	0	0	1
Bruine kiekendief	1	1	1
Havik	1	1	0-1
Sperwer	0	1	0
Buizerd	0	2	1
Patrijs	0	0	1
Waterral	6-7	7	17
Kleine plevier	0	0	1
Houtsnip	0	0-1	0
Holenduif	3-4	3	1
Zomertortel	0-1	2	1
Bosuil	1	3	6
IJsvogel	0	1	0
Groene specht	0	2	1
Zwarte specht	0-1	1	1
Grote bonte specht	19-22	14-15	13
Kleine bonte specht	0-1	1	2
Boomleeuwerik	1	1-2	0-2
Boompieper	9	5-7	9-11
Blauwborst	14-15	8-9	6-9
Gekraagde roodstaart	1	4-5	4
Roodborsttapuit	0	0	1
Tapuit	1	0	0
Grote lijster	2	2	1
Sprinkhaanzanger	2	0	3
Rietzanger	0	0	1
Bosrietzanger	0-1	1	3
Spotvogel	1	0	0
Grasmus	0	1	1
Fluiter	2	1	2-3
Grauwe vliegenvanger	3	1	2
Bonte vliegenvanger	0	1	0
Kuifmees	19-25	19	12
Zwarte mees	7-11	11	8
Boomklever	0	0	1
Boomkruiper	22	13-14	16
Buidelmees	0-1	0	0
Wielewaal	1	5	6
Barnsijs	0-1	0	0
Grote kruisbek	1	0	0
Goudvink	2	0	0
Geelgors	0	1-2	5
Rietgors	niet geteld	niet geteld	16

4.3 Soortenbespreking

Dodaars

Opnieuw een toename van het aantal territoria. Het totaal aantal paren van 27 is ongekend hoog. De aantallen op het Greveschutven en in het zuidelijke deel van het gebied zijn tamelijk stabiel over de onderzoeksjaren. De toename is vooral te vinden bij vijver 20. De aantallen waren hier in 1991 en 1993 een of twee paar. In 1996 zijn hier acht territoria geregistreerd. Ook in de directe omgeving van vijver 20 was een toename te zien. Wellicht dat de voedselsituatie, die in de verschillende vijvers van jaar tot jaar kan variëren, de oorzaak hiervan is.

Fuut

Ook bij de Fuut was het aantal paren in 1996 (18) groter dan in 1991 (13-15) en 1993 (11-12). Ten opzichte van de eerdere onderzoeksjaren zien we in 1996 een sterke concentratie op het Greveschutven (9 paren). Ook hier kan de voedselsituatie een rol spelen. Dat in het Greveschutven in 1996 de juiste maat vis aanwezig was, is meerdere malen geconstateerd wanneer vanuit een boom aan de oever van het ven is gepost, en de jagende futen hun prooi achtervolgend, goed konden worden waargenomen. Opvallend is dat bij het Greveschutven bij nagenoeg alle paren jongen zijn gezien. In de rest van het gebied is slechts bij één ander paar (vijver 19) jongen gezien.

Geeoorde fuut

van de vijf paren in 1996 waren er drie vastgesteld op vijver 20 en twee op het Greveschutven. In 1993 waren alle paren (4) gevonden op het Greveschutven (1991 0 paren). Dus ook hier zien we, net als bij de Dodaars een verschuiving naar vijver 20 optreden. Van twee paren op vijver 20 zijn jongen gezien.

Roerdomp

Ook voor de Roerdomp was 1996 een goed jaar. Althans voor wat betreft het aantal roepende mannetjes. Op het gebied zelf werden drie territoria vastgesteld en ook juist ten westen van het gebied bevond zich een territorium. Aan de oostoever van het Greveschutven bevonden zich twee territoria, waarvan de meest noordelijke vogel opvallend lang bleef roepen. Deze vogel werd tot en met 30 mei bij nagenoeg elk bezoek gehoord (11 waarnemingen). Dit zou er op kunnen wijzen dat het mannetje ongepaard is gebleven, zeker is dit echter niet. Van de drie territoria zijn vele malen uitsluitende waarnemingen gedaan.

Knobbelswaan

Alweer een duidelijke toename. Vier paren in 1996 tegen telkens één paar in 1991 en 1993. Het lijkt erop dat voor een aantal watergebonden soorten dat het uitgesproken droge jaar 1996 gunstig werkt op de aantallen bij het onderhavige gebied. Dit zou dan te danken zijn aan het constante waterniveau in en rond de vijvers waarbij dit gebied als een uitwijkplaats vormt voor aan water gebonden soorten uit de omgeving.

Het paartje Knobbelswanen in het zuiden van het gebied broedde ook in de voorgaande jaren op dezelfde plaats. Dit paartje, agressief als vanouds, nodigde weer niet uit tot een nestcontrole tijdens het broeden, hetgeen dus, bij gebrek aan vrijwilligers, niet gebeurd is.

Het paar dat in de zuidoosthoek van het Greveschutven broedde had zes jongen. Van de andere paren zijn geen jongen gezien.

Nijlgans

De Nijlgans rukt in snel tempo op in Nederland. Ook op de Visvijvers is sprake van een toename gedurende de onderzoeksperiode zij het echter niet zo spectaculair: 0 in 1991, 1 paar in 1993 en 1-2 paar in 1996. Voor één paar concentreerden de waarnemingen in het westelijke

deel van het gebied nabij het bruggetje over de Tongelreep. Ook is het paar een keer opgevloden uit een afgebroken Populier vlak bij het genoemde bruggetje. Mogelijk dat hier gebroed is. Voor het tweede paartje bij het Greveschutven werd niet geheel aan de criteria voldaan zodat dit als een mogelijk broedpaar is gekwalificeerd.

Krakeend

13 broedparen zijn vastgesteld in 1996. In 1993 was dat volgens de huidige handleiding 14 paar en in 1991 5 paar. Zoals reeds in de voorgaande rapporten beschreven is het tellen van de eenden in dit gebied een moeilijke zaak. Het lijkt er op dat een aanzienlijk deel van de kempische Krakeendenpopulatie in dit gebied broedt. Het maximale aantal dat is waargenomen was op 8 juni en wel 44 exemplaren (34 mannetjes, 10 vrouwtjes). De meeste Krakeenden bevonden zich op de vijvers 19 t/m 22. Slechts op vijver 13 en 16 zijn jongen gezien respectievelijk 7 en 8 stuks.

Wintertaling

Het aantal paren bedroeg in 1996 zes, evenals in 1991. In 1993 werden 3 paren geteld. Het hoogste aantal Wintertalingen werd genoteerd op 24 maart toen 65 exemplaren werden geteld (39 ♂♂ en 26 ♀♀). Deze zaten nagenoeg allemaal op het Greveschutven.

Zomertaling

Vroeg in het seizoen waren drie to vier paartjes aanwezig in het gebied. Uiteindelijk bleef er één broedpaar over waarvan op vijver 20 jongen zijn gezien. De Zomertaling is in 1991 en 1993 niet als broedvogel vastgesteld.

Slobeend

In 1996 zijn vijf paren vastgesteld. In 1993 was dit twaalf en in 1991 vijf. Vooral in het begin van het seizoen waren de aantallen Slobeenden op het Greveschutven erg hoog. Het grootste aantal werd geteld op 13 april en bedroeg 187 exemplaren (97 ♂♂ en 90 ♀♀).

Tafeleend

In 1996 werden 19 paren vastgesteld. In 1993 zijn er 31 geteld en in 1991, 17 paren. Ook voor de Tafeleend vormen de Valkenswaardse Visvijvers een belangrijk gebied in het vroege voorjaar. Het maximale aantal bedroeg 112 exemplaren (59 ♂♂ en 53 ♀♀) op 24 maart. Ook van de Tafeleend werden maar weinig paren met jongen gezien, namelijk vier paren.

Kuifeend

29 paren zijn geteld in 1996 tegen 17 in 1993 en 7 in 1991. Op 24 maart werden 74 exemplaren geteld als maximum waarvan 41 ♂♂ en 33 ♀♀.

Wespendief

Op grond van de waarnemingen (inclusief waarnemingen van Hr. Jonker) moet in 1996 één territorium worden aangemerkt. De geschikte bossen in het gebied zijn door ons veelvuldig afgestruind waarbij geen nest gevonden is zodat de kans dat er in het onderzochte gebied gebroed is, door ons klein wordt geacht (maar niet uitgesloten). Wellicht dat het nest zich juist buiten het gebied bevond. Ook in 1993 is een vlinderend paar vastgesteld boven het gebied. Toen is het echter bij die ene waarneming gebleven en kon derhalve niet als een territorium worden aangemerkt.

Bruine kiekendief

Ook hier is weer sprake van één territorium op grond van de waarnemingen. Op 6 april werd een paartje gezien bij het Greveschutven en op 13 april viel het vrouwtje in aan de zuidwestkant van dit ven. Later is het vrouwtje nog een drietal keren waargenomen (binnen de datumgrenzen) in de buurt van vijver 20.

Ook in de voorgaande jaren kon telkens één territorium worden vastgesteld volgens de huidige criteria.

Havik

Op de plaats waar in 1991 en 1993 is gebroed, ten oosten van vijver 19, leek dit in 1996 weer te gaan gebeuren. Op 6 april werden in het nest ongeveer 10 donsveertjes gevonden en was ook vers loof aangebracht. In de directe omgeving van het nest werden verse plukresten gevonden van een Meerkoet, een Postduif en een Konijn. Een controle op 21 april leerde echter dat er geen eieren in het nest lagen en het aantal donsveertjes niet was toegenomen. Hierin kwam geen verandering meer en we tasten over de oorzaak hiervan in het duister. Ook een horst juist ten oosten van dit nest bevatte enig pluis en vers loof, maar ook hier is verder in het seizoen geen activiteit meer waargenomen.

Juist buiten het gebied werd nog een havikshorst aangetroffen. Op 13 april werd het nest ontdekt ten zuidwesten van het Greveschutven. Het nest was gebouwd in een grove den en bevatte reeds veel donsveertjes. Op 30 april is het nest gecontroleerd en er lagen toen vier eieren in het nest. Later is het nest nog diverse malen bezocht en werden (vanaf de grond) steeds maximaal drie jongen geteld (vermoedelijk 2♂ en 1♀). Op 7 juli waren de jongen uitgevlogen en bevonden zich nog in het nestbos. Het ouderpaar jaagde veel in het onderzochte gebied gezien de vele prooiresten die gedurende het seizoen zijn gevonden. Ook werd de spreekwenslaapplaats (geschat 4000 stuks) in het rietmoeras aan de westzijde van het Greveschutven regelmatig gefrequentieerd. De lijst met gevonden prooien gedurende de inventarisatie is in hoofdstuk 6 van dit rapport opgenomen. Ook zijn door het havikpaar veel postduiven geslagen op de Valkenswaardse visvijvers. Van sommige postduiven kon de plaats van herkomst achterhaald worden door gevonden ringen of gestempelde veren. Het bleek dat de geslagen duiven meestal niet uit de directe omgeving afkomstig zijn maar een flink eind uit de buurt. In figuur 3 zijn de plaats van herkomst van de geslagen postduiven weergegeven samen met de kortste afstand van die plaats tot de Valkenswaardse Visvijvers. De grootste afstand was 150 km van een duif die afkomstig was uit het Belgische plaatsje Beernem bij Gent. Het was trouwens opvallend dat een flink aantal duiven uit gebieden ten zuiden van het gebied kwamen, terwijl bij wedstrijden de duiven meestal in zuidelijk gelegen gebieden gelost worden. Wanneer deze duiven dus onderweg gepakt worden zou de plaats van herkomst ten noorden van Valkenswaard moeten liggen. Een telefoontje naar een eigenaar van een van de Belgische slachtoffers leverde ons echter een plausibele verklaring op. De man vertelde dat hun jonge duiven vaak meevliegen met wedstrijdduiven uit Nederland die zich vanuit zuidelijke streken naar huis spoeden. Deze jonge duiven blijven dan gedesoriënteerd achter in Nederland waar ze al zwakker wordende een gewillige prooi vormen voor de Havik. De gevonden duiven waren ook nagenoeg allemaal jonge duiven..

Figuur 3: Plaats van herkomst van de door Haviken geslagen Postduiven.

Buizerd

Binnen het inventarisatiegebied zijn een aantal buizerdwaarnemingen gedaan in 1996. Een groot aantal (6) van deze waarnemingen concentreerden zich midden tussen vijver 19 en het Greveschutven en derhalve moet dit worden aangemerkt als een territorium. Wij hebben echter sterk het vermoeden dat het hier om een territoriaal niet-broedend paar ging omdat veelvuldig afzoeken van de bossen geen bewoond nest opleverden.

Wel werd ten zuiden van het Greveschutven, juist buiten het geïnventariseerde gebied op 7 juli een nest gevonden waar één jong op stond. Op 4 augustus echter vonden we nagenoeg het complete verenpakket van dit jong onder de nestboom. Waarschijnlijk is dit jong ten prooi gevallen aan de havikfamilie die slechts op een paar honderd meter van dit nest broedde.

Patrijs

Op het agrarisch gebiedje ten zuiden van het Greveschutven wordt een gedeelte extensief beheerd en bestaat hoofdzakelijk uit Pitrus. In dit Pitrusveld, omgeven door een weiland werd een territorium van de Patrijs vastgesteld.

Waterral

De Waterral is wel de meest in het oog springende soort in 1996. Werden in de jaren 1991 en 1993 nog telkens 6 territoria vastgesteld, in 1996 was het aantal bijna verdrievoudigd tot 17 territoria! Opnieuw dus een watergebonden soort met een flinke toename ten opzichte van de voorgaande jaren. Ook dit grote aantal van 1996 moet wellicht toegeschreven moeten worden aan de extreme droogte van het voorjaar (en voorafgaande winter) van 1996. Blijkbaar heeft dit gebied dus in normale jaren een overcapaciteit aan geschikte gebieden voor de Waterral welke in droge jaren bezet worden. De roepaktiviteit van de territoriumhouders was door de grote bezettingsgraad ook groter dan in de andere onderzoeksjaren. Ook was het opvallend dat nagenoeg alle waarnemingen tijdens ochtendbezoeken werden gedaan en niet tijdens de avondbezoeken. Vooral het ochtendbezoek van 19 mei was uiterst vruchtbaar. Er werden toen 9 spontaan roepende mannetjes genoteerd waarbij vooral in de noordwesthoek van het Greveschutven het geschreeuw zo enorm was dat de inventariseerders zich in een biggenstal waanden.

Kleine plevier

In 1996 een nieuwe soort in het gebied, althans voor onze onderzoeksperiode. Op 30 april werd het mannetje voor het eerst waargenomen in de droogliggende vijver 17. Bij de volgende bezoeken werd in deze vijver bij nagenoeg steeds een paartje gezien. Uiteindelijk is toch niet in deze vijver gebroed maar in vijver 14 welke ook droog lag. Op 15 juni werd in deze vijver het ouderpaar plus twee juvenielen gezien. Op 7 juli was de vijver weer gevuld met water.

Holenduif

Van de Holenduif is slechts één territorium vastgesteld in 1996. In de voorgaande jaren was dit steeds minimaal 3 territoria. Mogelijk dat de nestgelegenheid de limiterende factor is voor deze soort die het door de bank genomen toch goed doet in Brabant.

Zomertortel

Ook van de Zomertortel zou men in een gebied als de Valkenswaardse Visvijvers meerdere paren verwachten. In 1996 werd echter slechts één territorium vastgesteld en wel ten zuiden van het Greveschutven. Ook in 1991 (1 territorium) en 1993 (2 territoria) waren de aantallen laag. Gezien deze waarnemingen is het gebied voor de Zomertortel toch minder geschikt dan in eerste instantie gedacht werd.

Bosuil

Aan de Bosuil is in 1996 meer aandacht besteed dan in de voorgaande inventarisatie-jaren. Het gebied is in de avond van 12 januari te voet helemaal doorkruist en regelmatig is de territorium roep van het mannetje met een casseterecorder afgespeeld. Dit leverde zes roepende mannetjes op en drie vrouwtjes. De zes territoria lijken gezien de huidige dichtheden van de Bosuil in onze omgeving normaal voor een dergelijk gebied. De aantallen van 1991 (1) en 1993 (3) zijn waarschijnlijk onvolledig geweest.

Tijdens de avondbezoeken in het late voorjaar werden bij ieder bezoek één of meerdere spontaan roepende mannetjes gehoord.

Groene specht

Een territorium is vastgesteld aan in de noordwesthoek van het gebied. Op ongeveer dezelfde plaats werd ook in 1993 een territorium geregistreerd.

Zwarte specht

Ook voor de Zwarte specht werd één territorium vastgesteld in de noordwesthoek en mogelijk bevond zich nog een tweede territorium in het oosten. Dit laatste kon echter niet met voldoende waarnemingen gestaafd worden zodat hier slechts sprake is van een mogelijk territorium of het gaat hier om een gedeelte van een territorium welk zijn zwaartepunt buiten het geïnventariseerde gebied heeft.

Grote bonte specht

De dertien territoria in 1996 liggen ongeveer op hetzelfde niveau als in 1993. De naaldbossen aan de oostkant van het gebied blijven maar mager bezet. Het voedselarme karakter van dit deel van het gebied zal hier waarschijnlijk debet aan zijn. In het aantal territoria direkt langs de Tongelreep lijkt een dalende tendens zichtbaar te worden over de drie onderzoeksjaren.

Kleine bonte specht

Van 0-1 in 1991 via 1 in 1993 en naar 2 territoria in 1996 lijkt de soort in de lift te zitten. Dat dit werkelijk zo is valt te betwijfelen. Zoals meestal het geval is moet moesten we ook nu weer met weinig waarnemingen genoegen nemen. Na waarnemingen op 24 maart en 6 april hielden de kleine bonte spechten voor de rest van het seizoen hun snavel, althans tijdens onze bezoeken. Met deze soort moet dus altijd rekening worden gehouden met een ondertelling. In beide territoria vinden we veel Zwarte els welke samen met de Canadese populier toch wel de voorkeursboom lijkt te zijn in Oost-Brabant.

Boomleeuwerik

Van de Boomleeuwerik werden slechts twee waarnemingen gedaan. Elk van de waarnemingen vond plaats op dezelfde locatie als in 1993, namelijk op de vergraste heide met veel boomopslag in het centrum van het gebied en op het heideveldje in het uiterste noordoosten. Op beide plaatsen konden echter geen verdere waarnemingen genoteerd worden zodat rekening moet worden gehouden met doortrek en derhalve niet als territoria kunnen worden aangemerkt.

Boompieper

de Boompieper zit weer ongeveer op hetzelfde niveau als in 1991. In 1993 werden duidelijk wat minder territoria vastgesteld (5 tegen 9 zekere territoria in de andere onderzoeksjaren). Het zwaartepunt blijft duidelijk aan de oostkant liggen, echter de concentratie die in 1991 in de zuidoosten lag, is verschoven naar het noordoosten. Dit is wel logisch aangezien de verbossing in het zuidoostelijk deel duidelijk toeneemt en dit dus voor de Boompieper minder geschikt wordt.

Blauwborst

De dalende tendens wordt steeds duidelijker zichtbaar: 14 zekere territoria in 1991, 8 in 1993 en 6 in 1996. Vooral aan de oostkant van het Greveschutven loopt de soort terug en dan vooral in de zuidoosthoek. Evenals de Sprinkhaanzanger wijkt de Blauwborst waarschijnlijk hier terug voor de oprukkende boomopslag.

Gekraagde roodstaart

De Gekraagde roodstaart populatie lijkt gestabiliseerd in het gebied. Het aantal van vier (zekere) territoria is gelijk aan dat van 1993 (4) en beduidend hoger dan in 1991 toen slechts één territorium werd vastgesteld. Wellicht dat nog een stijging van het aantal verwacht mag worden als het 'dood houtgehalte' toeneemt.

Roodborsttapuit

Een nieuwkomer voor dit gebied, althans tijdens onze onderzoeken. Op het vergraste terreintje in het zuidoostelijke deel werd pas op 4 juni de Roodborsttapuit in de avondschemering druk zingend aangetroffen. Latere waarnemingen werden niet gedaan maar gezien het aantal geldige bezoeken moeten we hier toch een territorium noteren. Wellicht dat hier sprake is van een tweede broedsel van een paartje dat eerst buiten het gebied gevestigd was.

Grote lijster

Één territorium binnen het gebied en één juist erbuiten. Er lijkt dus sprake van een kleine maar stabiele populatie. Ook hier zijn het aantal waarnemingen weer schaars hetgeen ook bij de Grote lijster niet ongewoon is.

Sprinkhaanzanger

Terug van weggeweest in 1996! Na de twee territoria in 1991, was het stil in 1993, maar in 1996 konden drie territoria worden genoteerd. Ook de Sprinkhaanzanger is weer een soort die gemakkelijk over het hoofd kan worden gezien. Als hij zingt is hij onmiskenbaar maar de trefkans is niet hoog. Alleen de meest noordelijke territoriumhouder kon drie keer worden waargenomen. Van de andere twee werd slechts één waarneming gedaan. De territoria konden wel met uitsluitende waarnemingen worden vastgesteld.

Rietzanger

ook de Rietzanger was in 1996 een nieuwkomer. In de zuidwesthoek van het Greveschutven werd een territorium vastgesteld. Ook bevond zich een zingend mannetje zich aan de noordwestkant van het Greveschutven. Hier werden echter geen vervolgwaarnemingen gedaan zodat we hier waarschijnlijk met doortrek te maken hadden. De komst van de Rietzanger heeft waarschijnlijk te maken met de toename van overjarig riet welke hier de laatste jaren te bespeuren is.

Bosrietzanger

Ook bij deze soort zien we een toename; drie territoria in 1996 tegenover 1 in 1993 en 0-1 in 1991. Ook hier kan weer de vraag worden gesteld: is de toename significant en zo ja wat is dan de oorzaak? Op deze vragen komen we in het volgende hoofdstuk uitvoerig terug. Feit is in elk geval dat een vochtig biotoop met ruigtekruiden in het gebied op redelijke schaal aanwezig is en het aantal van drie Bosrietzangerbiotopen hier geen opzienbarend aantal is.

Grasmus

Ook in 1996 werd, evenals in 1993, weer een territorium vastgesteld in het uiterste zuidpuntje van het gebied waar zich eigenlijk ook het enige geschikte biotoop bevindt. Ook werd echter dit jaar een territorium gevonden juist ten westen van de Tongelreep (buiten het inventarisatiegebied dus).

Fluiter

Ook van de Fluiter lijkt de situatie vrij stabiel. De twee zekere territoria lagen aan de noordkant van het gebied. Ten zuiden van vijver 20 bevond zich mogelijk ook nog een territorium. Dit kon echter niet met voldoende geldige waarnemingen bevestigd worden. Alleen het territorium in de

noordwesthoek van het gebied, waar zich ook het meest gevarieerde bosperceel bevindt, is gedurende de drie onderzoeksjaren steeds bezet geweest.

Grauwe vliegenvanger

Voor de Grauwe vliegenvanger geldt eigenlijk hetzelfde als voor de Fluiter, Grasmus, Grote lijster etc.: een kleine stabiele populatie. Ook trouwens weer een lastig op te sporen soort. Het territorium in de noordoosthoek van het gebied (berkenbos) werd pas ontdekt in de jongenfase. Het andere territorium is al de drie onderzoeksjaren bezet geweest en bevond zich bij de bebouwing.

Kuifmees

Het aantal kuifmees-territoria daalde van 19 zekere territoria in 1991 en 1993 naar 12 in 1996. Toch een reductie van een derde van de populatie. Waarschijnlijk is de koude- en vooral langdurige winter van 1995/1996 hier debet aan geweest. Op de stippenkaarten van de Kuifmees is te zien dat de verspreiding over het gebied eigenlijk niet is veranderd maar dat de dichtheid tamelijk regelmatig is gereduceerd.

Zwarte mees

Bij de Zwarte mees is het plaatje wat minder duidelijk dan bij de Kuifmees. De fluctuaties van de aantallen zijn wat groter maar het verschil tussen 1993 (11 territoria) en 1996 (8 territoria) zou toch in dezelfde richting als bij de Kuifmees kunnen wijzen. In onze streken is de Zwarte mees, evenals de Kuifmees standvogel. En normaal gesproken is de Zwarte mees minder 'winterhard' dan de Kuifmees.

Boomklever

Met de Boomklever hebben we weer een nieuwkomer in 1996. In het noordwestelijk deel werd een territorium vastgesteld. Dat de Boomklever hier z'n entree maakt past in het plaatje zoals we dat op vele plaatsen in Brabant hebben zien gebeuren de laatste jaren. Evenals andere, van origine soorten van zwaar loofhout zoals de Bosuil en de Zwarte specht, heeft de Boomklever met succes de Noord-Brabantse bossen weten te bezetten en is een verdere uitbreiding te verwachten.

Boomkruiper

De aantallen van de Boomkruiper geven een fluctuerend beeld te zien tijdens de onderzoeksjaren: 22 territoria in 1991, 13-14 in 1993 en 16 in 1996. Het grote verschil in aantallen tussen 1991 en 1993 lag direct langs de Tongelreep. De drie territoria van 1993 stonden in schril contrast met de tien territoria in 1991. In 1996 werden hier echter weer zes territoria genoteerd. De reden voor de sterke schommelingen in dit gedeelte zijn ons niet bekend. In de rest van het gebied is de situatie duidelijk wat stabiel.

Wielewaal

Evenals in 1993 zijn de aantallen in 1996 weer duidelijk hoger dan in 1991. De zes territoria lagen voor het grootste gedeelte weer langs de Tongelreep, zoals dat ook in 1993 het geval was. Bij het Greveschutven zijn in 1996 geen Wielewalen gezien of gehoord, dit in tegenstelling tot 1993. Wel was er nu een nieuw territorium ten zuiden van vijver 20 wat ook een uitermate geschikt biotoop vormt.

Het lage aantal van 1991 lijkt een incident geweest te zijn waarvoor wij geen verklaring hebben kunnen vinden.

Geelgors

De toename van de Geelgors is opvallend. In 1996 werden 5 territoria binnen het gebied vastgesteld en nog 2 net buiten het gebied. In 1993 maar 1-2 en in 1991 zelfs helemaal geen. In tegenstelling tot soorten als kleine bonte specht, Grauwe vliegenvanger, Sprinkhaanzanger etc. is de Geelgors nauwelijks te missen en zijn verschillen op die grond uit te sluiten.

Op het centrale vergraste heideveldje in het centrum van het gebied bevond zich een territorium in 1996. In de voorgaande jaren was dit niet het geval. Gezien de toename van boomopslag in dit deel is de komst van de Geelgors te verklaren. Ook ten zuidwesten van het Greveschutven zien we om dezelfde reden een toename. Het heideveldje in de noordoostpunt van het gebied is tijdens de onderzoeksjaren weinig verandering van de vegetatie opgetreden waardoor de toename hier minder voor de hand ligt.

Rietgors

De Rietgors is in 1996 voor het eerst gekarteerd. De reden hiervoor is dat bij de vergelijkingen tussen de verschillende ecologische vogelgroepen, zoals die in het volgende hoofdstuk aan de orde komt, de Rietgors een belangrijke rol speelt voor de hier voorkomende groepen. Het nut zal dus vooral pas bij latere inventarisaties blijken. Zoals te zien op het kaartje komt de Rietgors verspreid over het gebied voor. Vooral de rietkragen van het Greveschutven en vijver 20 zijn favoriet.

5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen

In dit hoofdstuk wordt getracht aan de hand van de ecologische vogelgroepen het gebied te vergelijken met een aantal referentiegebieden. Deze methode is uitgewerkt door Henk Sierdsema en beschreven in het Staatsbosbeheer/SOVON rapport 'Broedvogels en beheer'. Voor deze analyse wordt het gebied opgedeeld in twee deelgebieden, anders zou een scheef beeld ontstaan. Wanneer bijvoorbeeld naar de moerasvogels gekeken wordt dan heeft het geen zin om bijvoorbeeld de droge dennenbossen, die toevallig ook bij het geïnventariseerde gebied liggen, mee te nemen. In dat geval zou het moerasgebied er in vergelijking met de referentie lagere dichtheden krijgen. Dus gezien de samenstelling van het gebied is gekozen voor het bos enerzijds, zijnde 50 hectare, en het overige gebied wat dus voor het grootste gedeelte bestaat uit moeras en open water, zijnde 150 hectare.

Voor de referenties is gekozen voor 'voedselrijke vennen' voor wat betreft de moeras- en watervogels en 'Dennenbos met Berken' voor wat de bosvogels betreft. Deze keuze is natuurlijk een beetje arbitrair maar gezien de op dit moment beschikbare referentiegebieden en de situatie in het gebied leek ons dit de beste keuze.

Overigens moet de vergelijking met de referentiegebieden niet te absoluut bekeken worden maar slechts als indicatief worden beschouwd. De reden hiervoor is dat de voorhanden zijnde referenties nog vrij beperkt zijn, er vaak maar een beperkt aantal soorten van de betreffende vogelgroepen worden aangetroffen (c.q. gekarteerd) en dat er geografische verschillen bestaan tussen de referenties en het onderhavige gebied. Bovendien zijn de afmetingen, en dan vooral voor wat het bosgebied betreft, vrij klein zodat toevalligheden een grote rol gaan spelen. Als bijvoorbeeld bij de 50 hectare bos is ons gebied een havik net buiten het gebied broedt, of net erbinnen, dan maakt dat een groot verschil in de uitkomsten.

Veel belangrijker dan de absolute vergelijking met de referenties is de vergelijking van de verschillende ecologische vogelgroepen tussen de verschillende onderzoeksjaren. Op dat moment gaat de referentie een ondergeschikte rol spelen en kunnen bepaalde trends binnen het gebied worden ontdekt waardoor het beheer eventueel kan worden bijgesteld. Voor een drietal hoofdecotopen zijn de analyses uitgevoerd, te weten: open water, riet- en andere verlandingsvegetaties en opgaande gesloten bos. Voor de eerste twee is, zoals gemeld, een oppervlakte van 150 ha. aangehouden, zijnde het gehele gebied minus de bosgebieden. Voor het bos is 50 ha. aangehouden.

5.1 Vogels van open water

De vogels van open water zijn voor een gebied als de visvijvers natuurlijk belangrijk. We kunnen hier een drietal ecologische vogelgroepen onderscheiden. Op de eerste plaats de *Dodaars-groep* welke kenmerkend is voor voedselarm tot matig voedselrijk water. De groep bestaat uit de volgende soorten: Dodaars, Geoorde fuut, Wintertaling en Zwarte stern. Al deze vogelsoorten hebben een voorkeur voor ondiep open water.

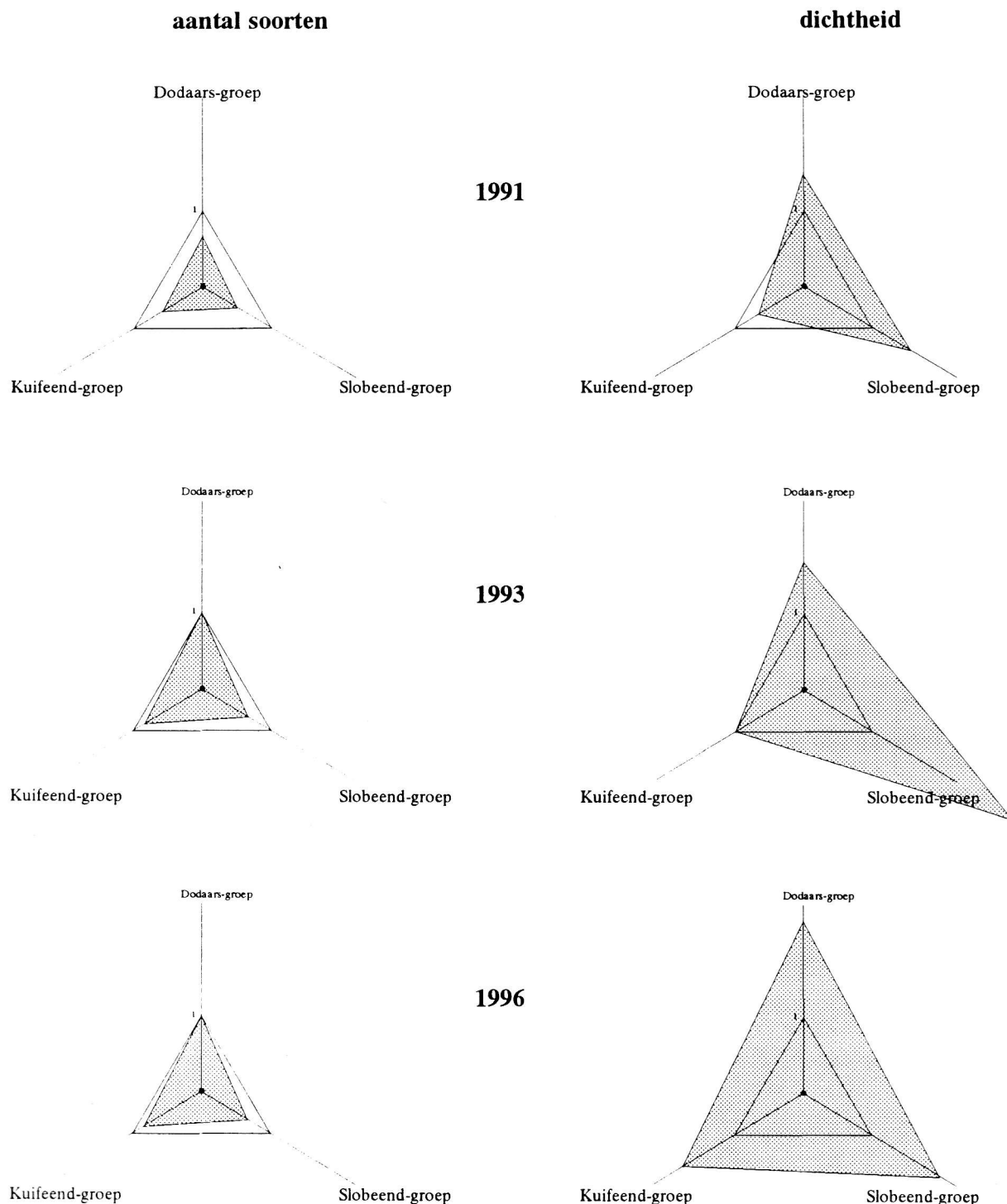
Een tweede groep is de *Slobeend-groep* bestaande uit de volgende soorten: Roodhalsfuut, Grauwe gans, Smient, Krakeend, Pijlstaart, Zomertaling, Slobeend, Krooneend, Tafeleend, Kokmeeuw, Visdief en IJsvogel. Deze groep is kenmerkend voor kleinschalig, ondiep (matig) voedselrijk open water.

De derde groep is kenmerkend voor voedselrijk open water en is de *Kuifeend-groep*. Deze groep bestaat uit Fuut, Knobbelswaan, Canadese gans, Brandgans, Nijlgans, Bergeend, Mandarijneend, Wilde eend, Kuifeend en Meerkoet.

Voor de drie groepen is een analyse uitgevoerd met, zoals vermeld, als referentie 'voedselrijke vennen'. De analyse is uitgevoerd voor de drie onderzoeksjaren 1991, 1993 en 1996. In figuur 4 is het resultaat voor de drie jaren aangegeven. De figuur bestaat uit twee kolommen waarbij de linkse kolom de vergelijking van het aantal soorten met de referentie is weergegeven en in de rechter de dichtheden. In de grafieken zijn de zogenaamde indexen weergegeven. De witte driehoek geeft de index 1 weer. Wanneer een hoek van de grijze driehoek (onderhavige gebied)

dus gelijk ligt met die van de witte dan zijn de aantallen of dichtheden gelijk aan die van de referentie omgerekend naar eenzelfde oppervlakte.

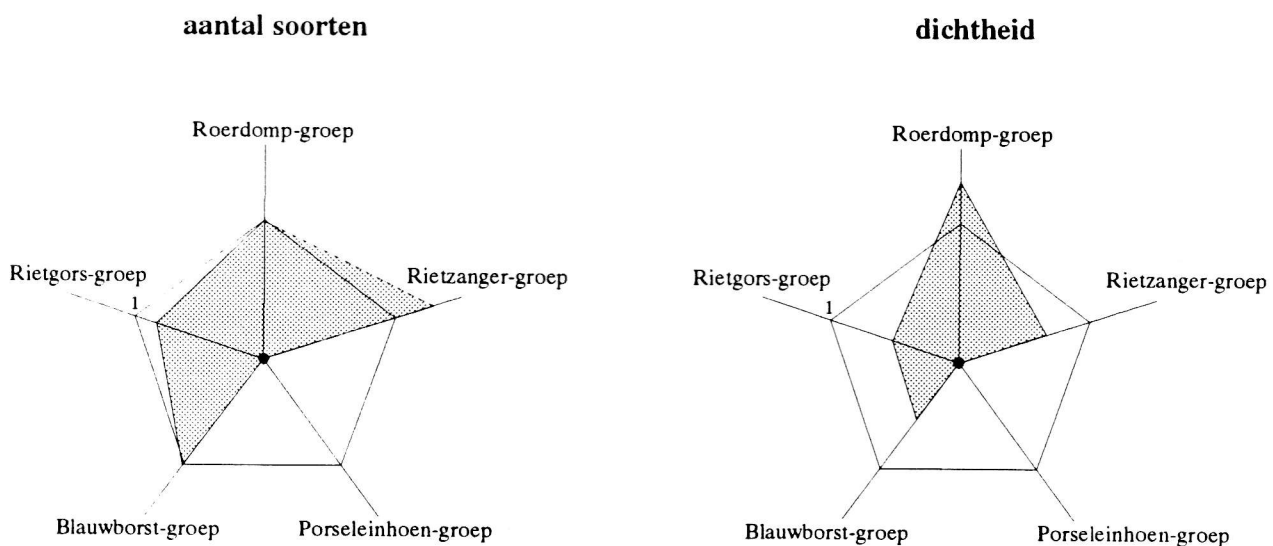

Figuur 4: Aantallen en dichtheden van ecologische vogelgroepen van open water van de Valkenswaardse Visvijvers in de jaren 1991, 1993 en 1996, vergeleken met de referentie 'voedselrijke vennen in Nederland (1991)'.

Uit figuur 4 zijn een aantal zaken te destilleren. Voor wat de aantallen soorten uit de diverse vogelgroepen betreft, zien we een tamelijk gelijkmatige verdeling in 1991. Wel zijn de aantallen lager dan in de referentie. In 1993 en 1996 ligt het niveau hoger. Voor de Dodaars-groep ligt het niveau gelijk aan dat in de referentie en bij de andere groepen ligt dit slechts een weinig lager dan de referentie. Voor wat betreft de dichtheden zien we een toenemende trend waarbij het niveau in 1996 voor alle drie de groepen op ongeveer het dubbele van de referentie ligt. Zoekend naar de oorzaak hiervoor kunnen we constateren dat het gebied zelf, vooral voor wat betreft het open water, eigenlijk niet veranderd is. Een belangrijk gegeven is bovendien dat de waterstand kunstmatig constant gehouden wordt. Het lijkt er daarom op dat de oorzaak buiten het gebied ligt. Het voorjaar van 1996 werd gekenmerkt door een extreem lage waterstand. Dit betekent dat er in Oost-Brabant heel veel vennen droog stonden. Voor de watergebonden soorten waren deze gebieden dus niet interessant. In zijn algemeenheid was het dus in Brabant voor de watergebonden soorten een slecht jaar, dit in tegenstelling tot de Valkenswaardse Visvijvers. Het lijkt er dus op dat de Valkenswaardse Visvijvers een soort refuge zijn voor de watergebonden soorten in tijden van een lage waterstand. Dit blijkt dus mogelijk door de constante waterstand in het gebied. Maar ook de extra bemesting van de vijvers met fosfaten zou wel eens een niet te onderschatten factor kunnen zijn. Zo heeft het gebied ook in jaren waarin de waterstand niet zo extreem laag is, zoals in 1991, bijvoorbeeld een Dodaarzenstand die in Brabant zijn weerga niet kent. Dit duidt dus al op een gunstige voedselsituatie. Ook zien we binnen het gebied verschuivingen van concentraties van de Dodaars. Zo lag in 1993 het zwaartepunt duidelijk bij het Greveschutven en in 1996 was vooral vijver 20 favoriet. Ook bij de Fuut hebben we dit soort concentratieverschuivingen vastgesteld. Hier zagen we in 1991 een sterke concentratie op vijver 20 en in 1996 was weer vooral het Greveschutven in trek. Dat deze verschuivingen anders zijn dan bij de Dodaars kan dus weer te maken hebben met het feit dat voor de Fuut een grotere vismaat interessant is. Het zou dus bij een volgende inventarisatie uitermate interessant zijn om ook wat meer achtergrondinformatie te hebben van de visstand en maten van de vissen die in de diverse vijvers gekweekt worden.

5.2 Rietvogels

Ook voor de rietvogels kan een vergelijking met de referentie 'voedselrijke vennen' worden gemaakt. Omdat echter de Rietgors hier een vrij belangrijke soort is en deze alleen in het laatste jaar is gekarteerd, is de analyse voor de gezamenlijke rietvogels alleen voor 1996 gemaakt.

Figuur 5: vergelijking voor de verschillende rietvogelgroepen in 1996 met de referentie 'voedselrijke vennen (1990).

De groepen bestaan uit de volgende soorten:

Roerdomp-groep	Roerdomp, Woudaapje, Grote zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Snor, Kleine karekiet, Grote karekiet, Baardmannetje kenmerkend voor: nat, voornamelijk overjarig riet
Rietzanger-groep	Bruine kiekendief, Waterral, Kraanvogel, Rietzanger, Rietgors kenmerkend voor: zegge-riet, nat tot verlandend. Vnl. Overjarig
Porseleinhoen-groep	Porseleinhoen, Klein waterhoen, Kleinst waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Watersnip, Waterrietzanger. kenmerkend voor: natte lage vegetaties (vnl. Zeggen; incl. Gemaaid riet) met ondiep water
Blauwborst-groep	Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger kenmerkend voor: verlande rietvegetaties met struikopslag
Rietgors-groep	Blauwborst, Paapje, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Rietgors kenmerkend voor: ruigtes en lage struwelen

De Roerdomp-groep komt er, zoals te zien in figuur 5, in vergelijking met de referentie goed uit. De index voor de dichtheid (= dichtheid Valkenswaardse Visvijvers / dichtheid referentie) bedraagt 1.2. Aangezien de Kleine karekiet niet gekarteerd is, wordt deze bij de analyse automatisch buiten beschouwing gelaten en komt dus de score voor deze groep volledig op het conto van de Roerdomp. Ook voor de Roerdomp zal de voedselsituatie in combinatie met de rustige ligging van het gebied en de hoeveelheid geschikt rietland hier van doorslaggevend belang zijn. In 1996 komt daar wellicht de eerder genoemde droogte in de omgeving nog bij. Een mogelijke kandidaat uit deze groep is ook nog het Woudaapje. Deze soort is echter in 1996, ondanks de vele avondbezoeken, niet waargenomen.

De Rietzanger-groep scoort voor wat betreft het aantal soorten ook hoger dan de referentie. Voor de totale dichtheid van de in deze groep voorkomende soorten komt de index op 0.75, ondanks de grote dichtheid aan Waterrallen.

De Porseleinhoen-groep ontbreekt in het geheel (2 x index 0). Hier moet echter wel opgemerkt worden dat het Waterhoen niet is gekarteerd, maar bij nader inzien kunnen wij ons ook niet herinneren dat we het waterhoen te hebben waargenomen. Naast het waterhoen zou het Porseleinhoen in dit gebied wellicht tot de mogelijkheden behoren, zeker gezien de aanwezigheid van de lage natte vegetaties die in het gebied voorkomen. De soort is echter geen enkele keer in de drie onderzoeksjaren waargenomen.

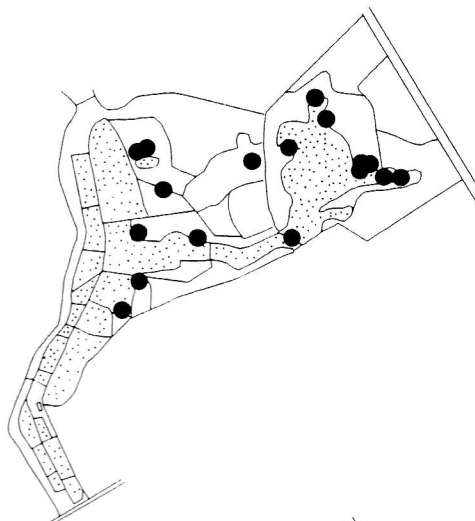
De Rietgors-groep scoort qua dichtheid vrij laag en heeft, mede gezien de samenstelling van de groep veel overeenkomsten met de Blauwborst-groep.

De Blauwborst-groep geeft een interessant beeld te zien. Op de eerste plaats zien we een consequente daling van het aantal (zekere) territoria voor deze groep. Dit constaterende is het natuurlijk goed om te weten wat hiervan de oorzaak is. Een hulpmiddel hiervoor is het intekenen van de territoria van deze groep op de gebiedskaart voor de drie onderzoeksjaren. In figuur 6 is dit weergegeven. We kunnen hier in één oogopslag zien waar de achteruitgang het grootste is. Deze blijkt vooral bij het Greveschutven plaats te vinden en dan met name in de zuidoosthoek. Als we dan naar de vegetatie in deze bewuste hoek kijken dan zien we hier een fraai Gagelstruweel welk echter in snel tempo in bos (Berk en wat Grove den) begint te veranderen en daardoor dus minder interessant wordt voor de Blauwborst-groep. In totaal bevat het gebied 4 hectare Gagelstruweel, zie figuur 7. Het stukje Gagelstruweel in het zuiden is

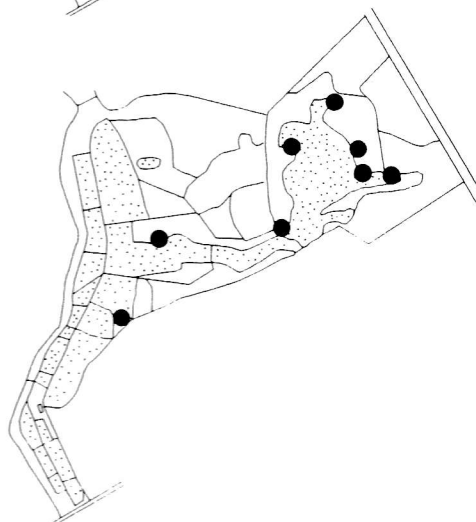
reeds in een ver stadium van verbossing en hier is de Blauwborst-groep dan ook in geen van de drie onderzoeksjaren waargenomen.

Blauwborst-groep

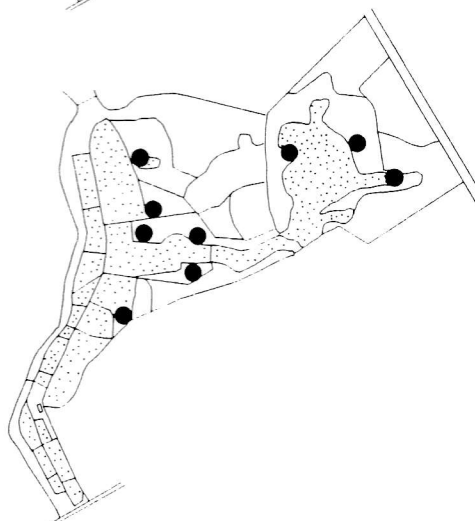
1991

1993

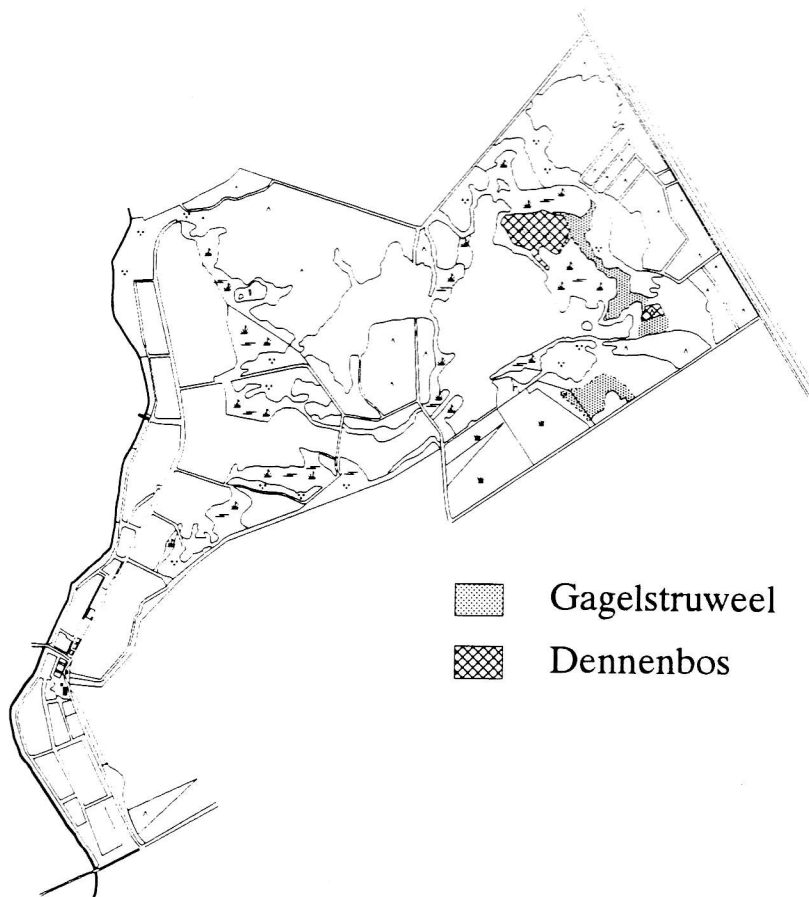

1996

Figuur 7: Territoria van de Blauwborst-groep in de drie onderzoeksjaren.

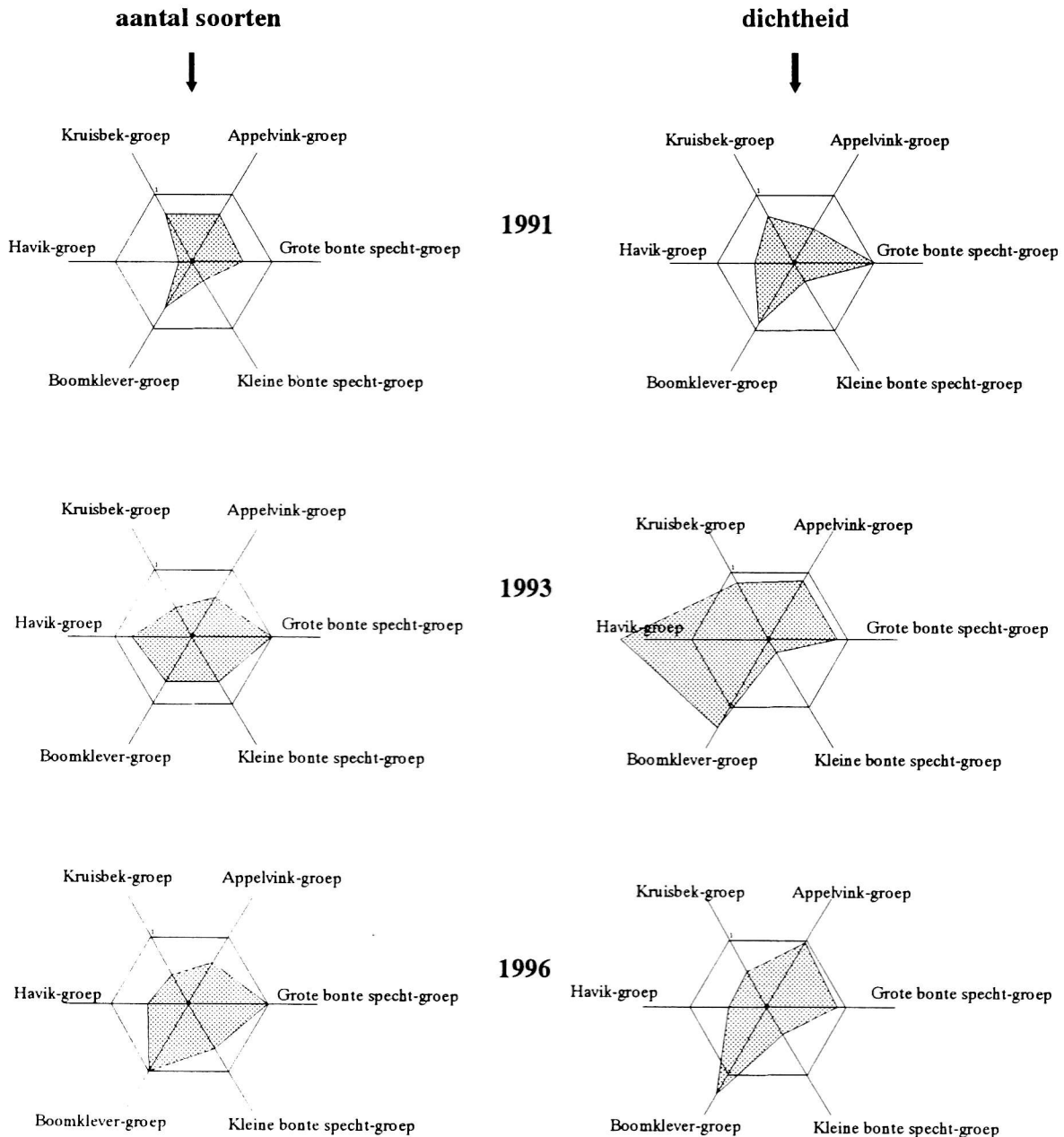
Als het gewenst is om de achteruitgang van de Blauwborst-groep hier een halt toe te roepen dan is het zaak om de Gagelstruwelen van de bomen te ontdoen. Dit lijkt ons een tamelijk eenvoudige en verstandige maatregel gezien de structuur van het gebied. Indien geen actie wordt genomen zal het gebied er 4 hectare bos bij krijgen. In een dergelijk gebied lijkt het ons beter dat het Gagelstruweel prioriteit krijgt welke ook een fraaie overgang vormt tussen het moeras en de bossen in het oosten. Deze bossen zijn behoorlijk soortenarm maar vormen wel een doelmatige buffer tussen de autosnelweg en het Greveschutven en lijken ons derhalve hier gewenst. Een andere beheersmaatregel lijkt ons ook het overwegen waard. Tegen het Greveschutven liggen namelijk twee naaldbosperceeltjes, zie figuur 8. Het perceel aan de zuidoostkant van het ven bestaat uit jonge dennen en lijdt een kwijnend bestaan. In dit bosje zitten vele kleine putten welke meestal water bevatten. Het is het overwegen waard dit stukje bos te rooien zodat hier wellicht het Gagelstruweel zich zal kunnen uitbreiden. Het tweede perceel is wat groter en ligt aan de noordoostkant tegen het ven aan. Dit bos bevat voornamelijk Grove den en Berk en in het centrum staan, ongeveer 7 meter hoge, sparren welke voor een groot deel reeds gesneuveld zijn. Ten noordoosten van dit perceel ligt nog een behoorlijk groot moerasgedeelte begroeid met Riet en Lisdodde. Op zichzelf is dit een fraai moerasgebiedje maar door de geïsoleerde ligging, bijzonder soortenarm. Slechts één enkele Rietgors kon hier worden vastgesteld. Wanneer het genoemde bosperceeltje, wat nu ook erg soortenarm is, gekapt zou worden, zou dit het perceel zelf en ook het genoemde moeras ten noordoosten hiervan, waarschijnlijk veel waardevoller maken.

Figuur 8: Gagelstruwelen en twee kwijnende naaldbosjes

5.3 Bosvogels

Voor de bosvogels wordt de vergelijking met de referentie wat minder waardevol omdat de oppervlakte aan bos in het gebied slechts 50 hectare bedraagt. Ook moet met de vergelijking tussen de jaren enige voorzichtigheid in acht worden genomen. Een voorbeeld hiervan kunnen we zien in figuur 9 bij de Havik-groep. Als we naar de dichtheid kijken in de drie onderzoeksjaren dan zien we in 1991 een index van ongeveer 0.5. In 1993 vinden we een index van 2 en in 1996 weer 0.5. een behoorlijke variatie dus terwijl de bossen in het gebied niet echt veel veranderd zijn..

Figuur 9: Aantallen en dichtheden van ecologische vogelgroepen van bossen van de Valkenswaardse Visvijvers in de jaren 1991, 1993 en 1996, vergeleken met de referentie 'Grove dennen- en Berken-bos' in Nederland (1991)

In 1996 vonden we net buiten de grens van het gebied een nest van een Havik en van een Buizerd. Als deze nu juist binnen het gebied lagen (zoals bijvoorbeeld in 1993) dan zou dat dus een compleet ander resultaat te zien geven. Kortom het "randeffect" bij een klein oppervlak gaat een grote rol spelen. Voor wat betreft het aantal soorten van de verschillende groepen bosvogels zien we dat de groepen redelijk gelijkmatig verdeeld zijn en meestal lager liggen dan de referentie waarvoor in dit geval gekozen is voor 'Grove den / Berk', als zijnde het overheersende bostype in het onderhavige gebied. Een verdere factor die de vergelijking van de bosvogels vertroebeld is het feit dat een aantal soorten niet gekarteerd zijn. Bij een volgende inventarisatie zou het daarom nuttig zijn om alle soorten te karteren zodat deze vertroebeling geëlimineerd wordt

6. Overige waarnemingen

Tijdens de inventarisatie in 1996 zijn terloops de volgende zoogdieren waargenomen:

Ree

Haas

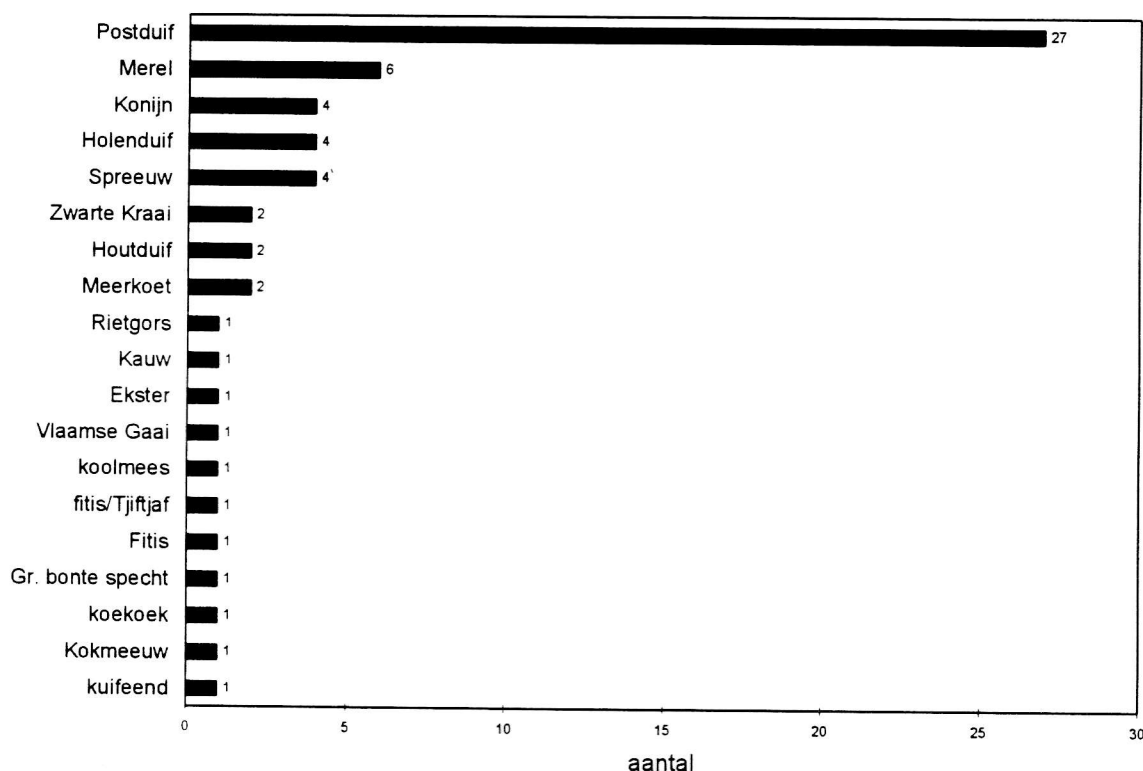
Konijn

Eekhoorn

Vos

Voor al het aantal Reeën dat is waargenomen is aanzienlijk. Bij nagenoeg iedere ronde zijn meerdere exemplaren waargenomen. Op de avond 20 mei werd een jong van hooguit enkele dagen oud gezien.

Ook zijn dit jaar de prooien welke we zijn tegengekomen in het gebied genoteerd op de dagkaarten. Dit intekenen (plus beschrijven in geval van een Postduif), is belangrijk om het aantal dubbeltellingen te voorkomen. In figuur 10 zijn de gevonden prooien, gerangschikt naar aantal, opgenomen.

Figuur 10: Gevonden prooien tijdens de broedvogelinventarisatie 1996.

Het aantal Postduiven is opvallend hoog. Mogelijk dat veel verdwaalde en gedesoriënteerde duiven bij de visvijvers komen drinken en uitrusten zodat ze voor de Havik een gemakkelijke prooi vormen.

7. Slotbeschouwing

de Visvijvers Valkenswaard zijn in 1996 voor de derde keer geïnventariseerd op broedvogels. De interpretatie van de aantallen wordt met het vorderen van het aantal (gestandaardiseerde) inventarisaties natuurlijk steeds waardevoller. Betrouwbare uitspraken betreffende de aantalschommelingen het gebied kunnen alleen gedaan worden bij een grote reeks aan inventarisaties echter er lijken zich toch al wat trends af te tekenen, zoals de (voorzichtige) conclusie dat de Valkenswaardse Visvijver in droge jaren voor een aantal watergebonden soorten een geschikte uitwijkmogelijkheid blijkt. Ook de reacties van van sommige soorten op de veranderingen in het gebied worden duidelijk, zoals de achteruitgang van de Blauwborst in het dichtgroeende Gagelstruweel.

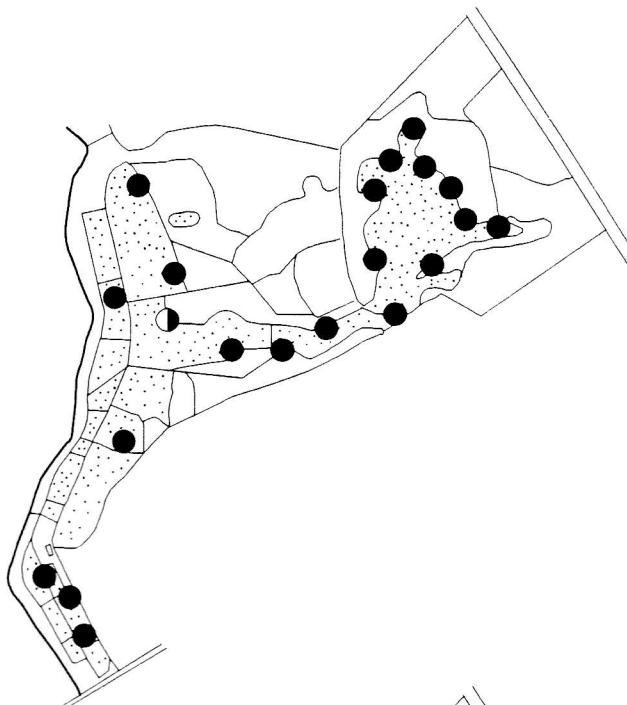
Duidelijk is in ieder geval al wel dat de Visvijvers Valkenswaard voor Oost-Brabant een bijzonder gebied zijn. Aantallen van sommige soorten zijn voor Brabantse begrippen erg hoog. Voorbeelden hiervan zijn Dodaars, Krakeend en in het laatste inventarisatiejaar ook Waterral, Knobbelzwaan en Roerdomp. De oorzaken hiervoor is waarschijnlijk een combinatie van een aantal factoren, zoals het constante waterniveau, de rust en het feit dat het gebied als viskwekerij beheerd wordt. Vooral deze laatste factor is er waarschijnlijk één welke een gunstige weerslag heeft op het broedvogelbestand en die niet onderschat moet worden. Verschuivingen van concentraties van sommige soorten wijzen in die richting. Deze relatie van de vogelstand met de bedrijfsvoering zou dan ook een interessant studie-object kunnen zijn voor volgende inventarisaties, waaraan Vogelwerkgroep de Kempen dan weer graag haar medewerking wil verlenen.

8. Literatuur

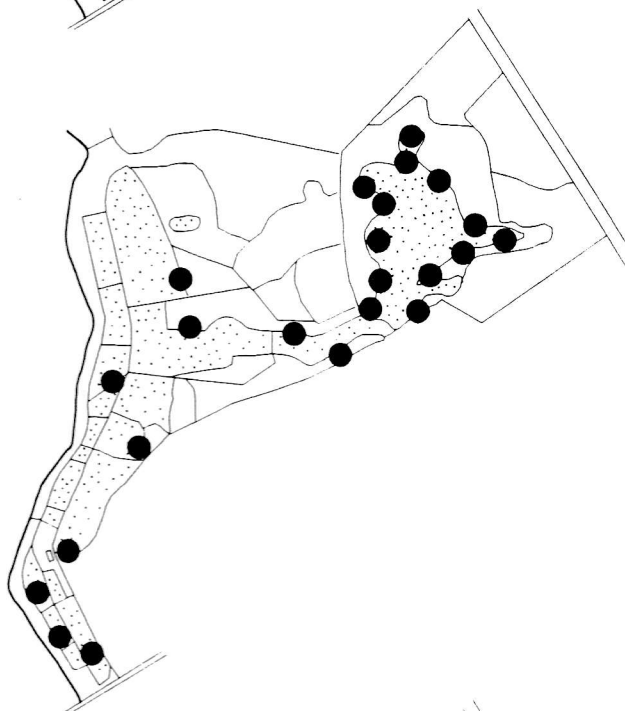
1. Heijnen T., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1991, Vogelwerkgroep de Kempen, juni 1992.
2. Kolsters J., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1993, Vogelwerkgroep de Kempen, december 1993.
3. Sierdsema H., Broedvogels en beheer, Staatsbosbeheer & SOVON, 1995.
4. Sierdsema H., AVIS softwarepakket versie 1.0 + Handleiding (Sierdsema + Engbers), Staatsbosbeheer & SOVON, 1996.

Dodaars

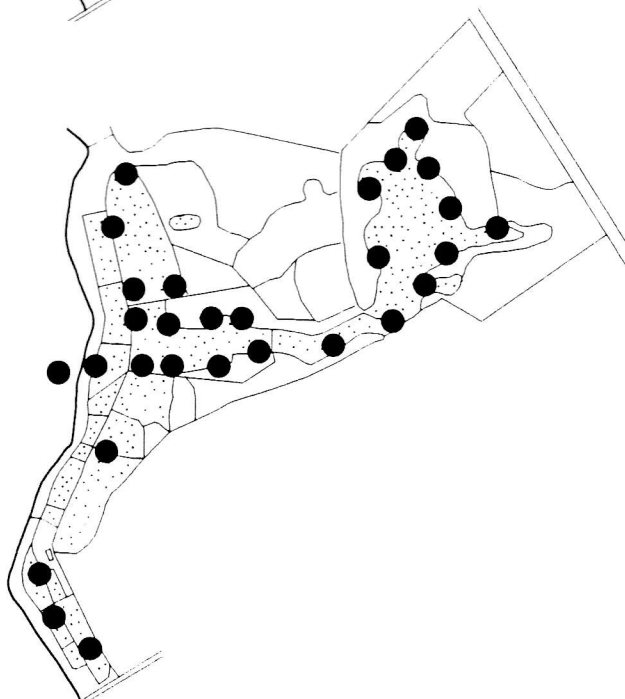
1991
20-21

1993
23

1996
27 (+1))

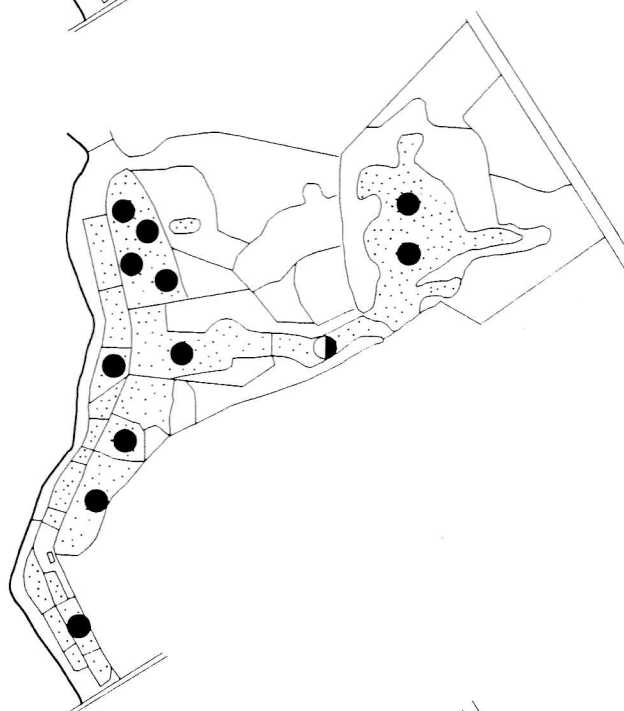

Fuut

1991
13-15

1993
11-12

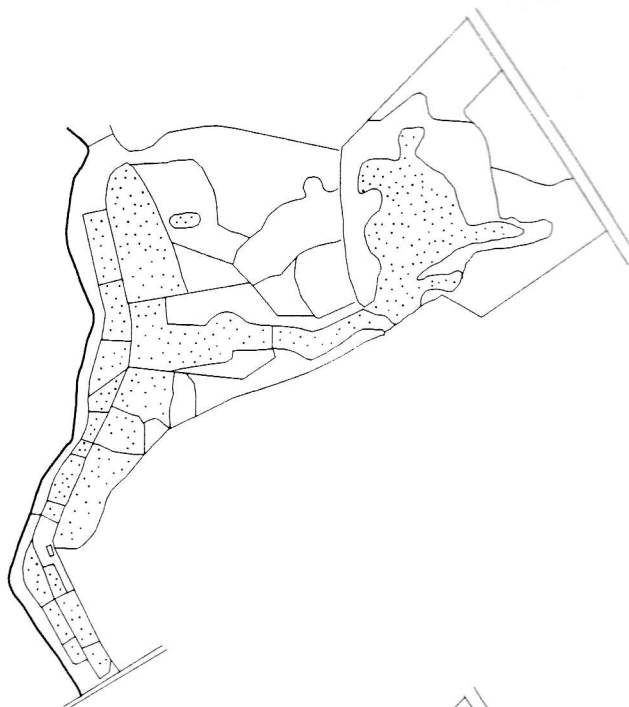

1996
18

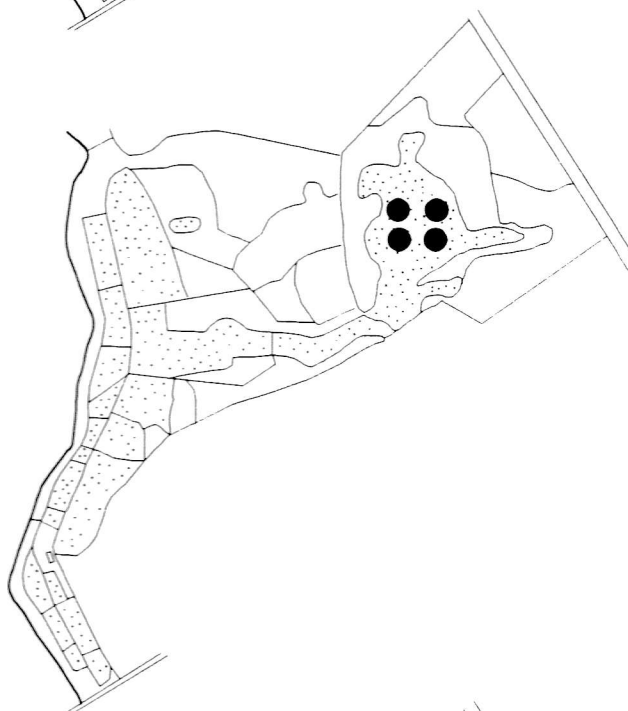

Geoorde fuut

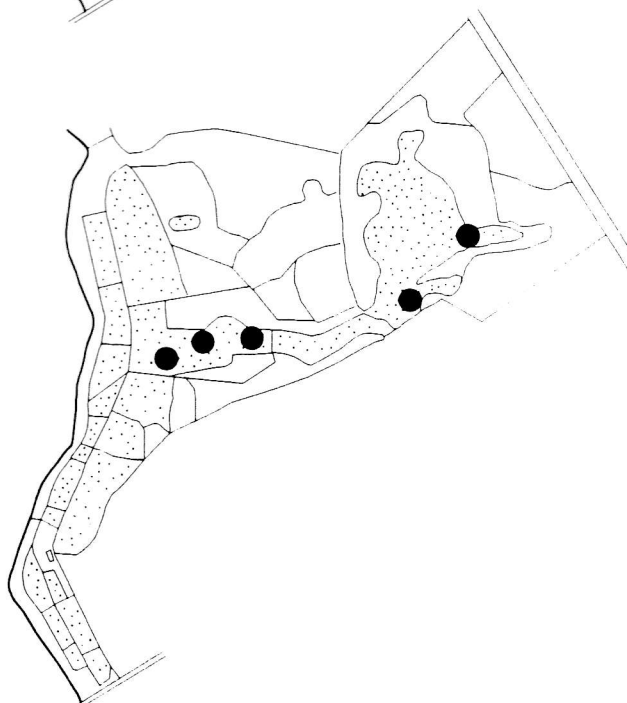
1991
0

1993
4

1996
5

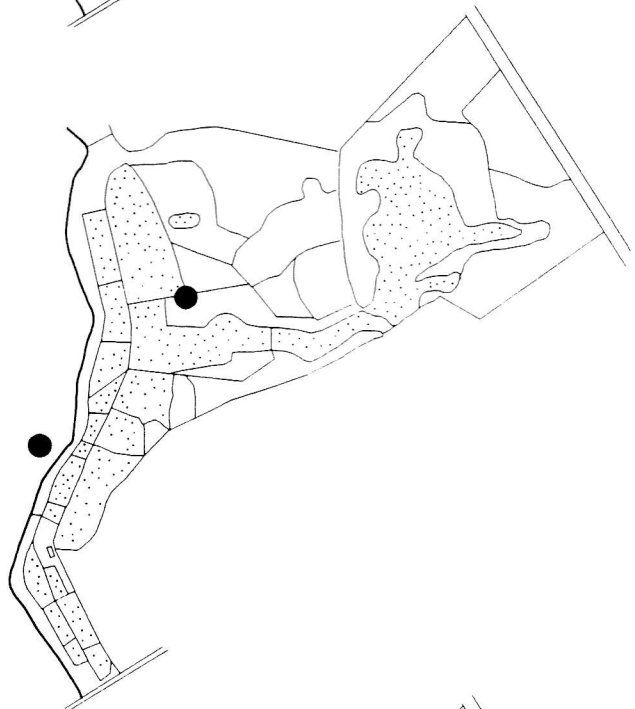

Roerdomp

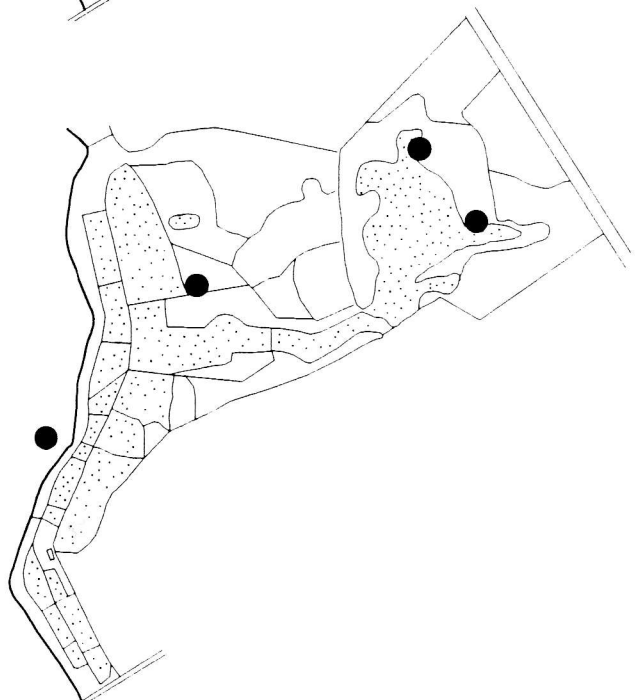
1991
2

1993
1 (+1)

1996
3 (+1)

Knobbelzwaan

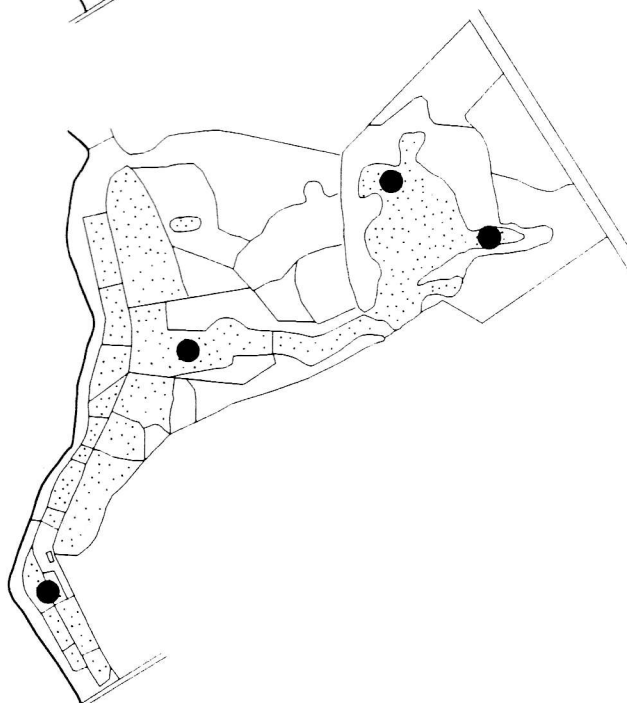
1991
1

1993
1

1996
4

Nijlgans

1991
0

1993
1

1996
1-2

Wespendief

1991
0

1993
0

1996
1

Bruine kiekendief

1991
1

1993
1

1996
1

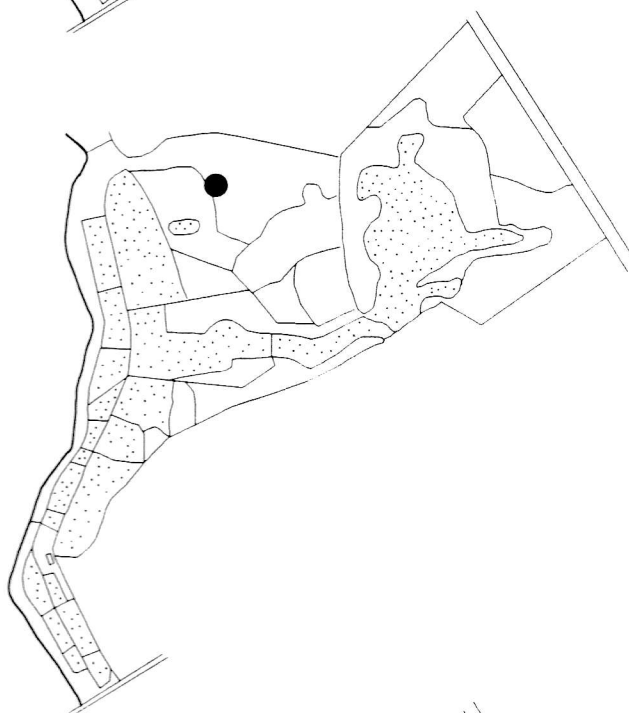

Havik

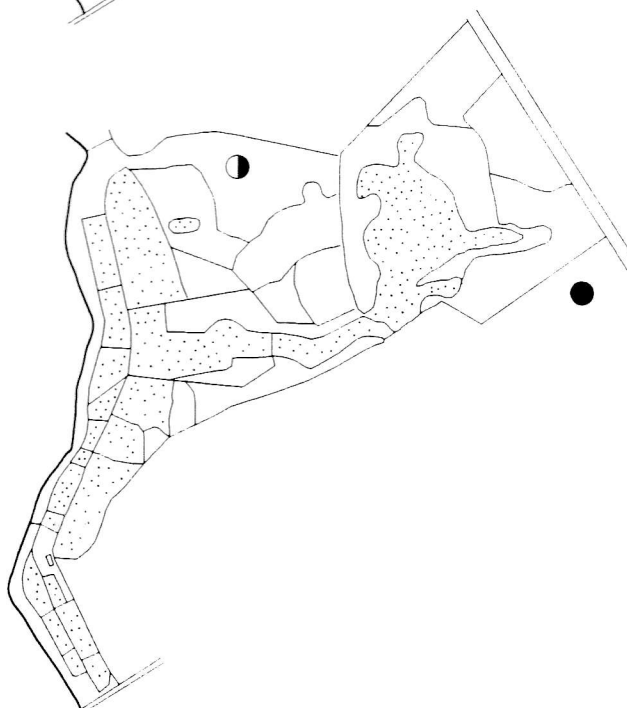
1991
1 (+1)

1993
1

1996
0-1 (+1)

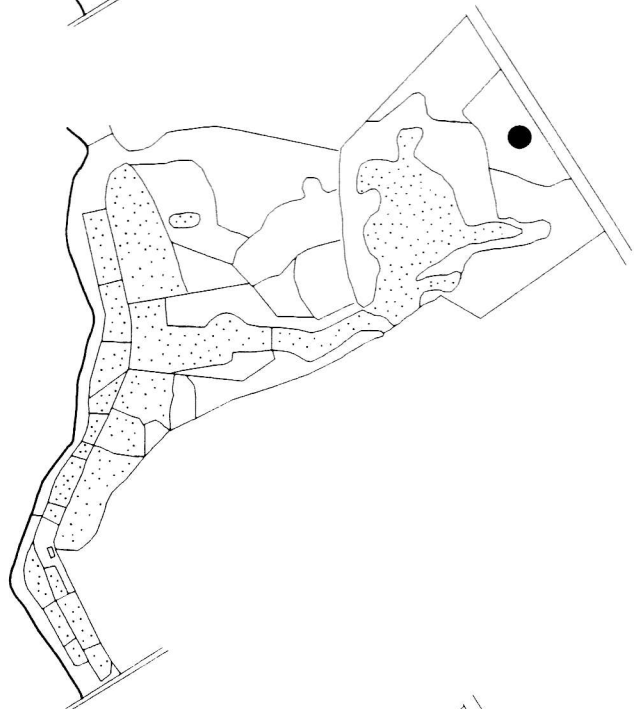

Sperwer

1991
0

1993
1

1996
0

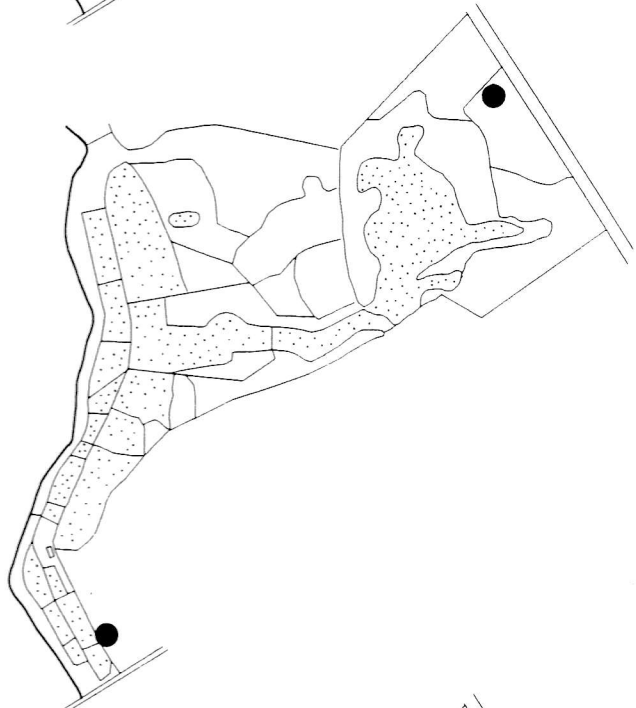

Buizerd

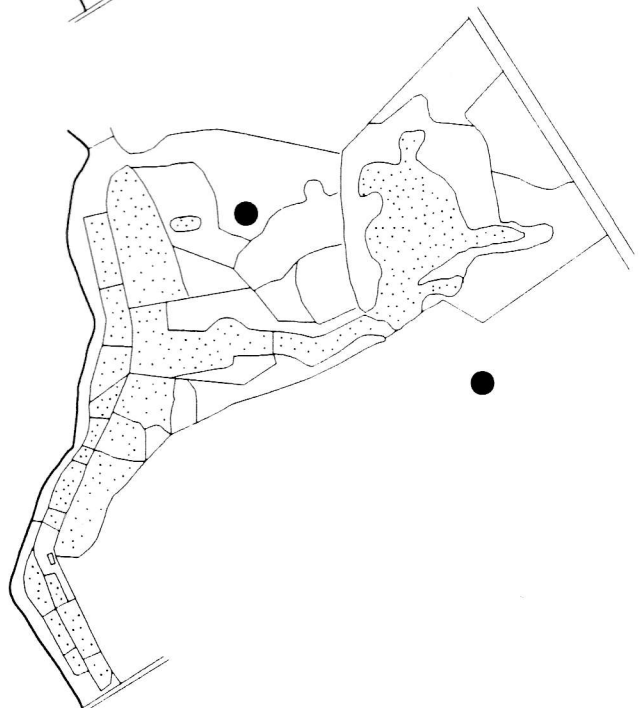
1991
0

1993
2

1996
1 (+1)

Patrijs

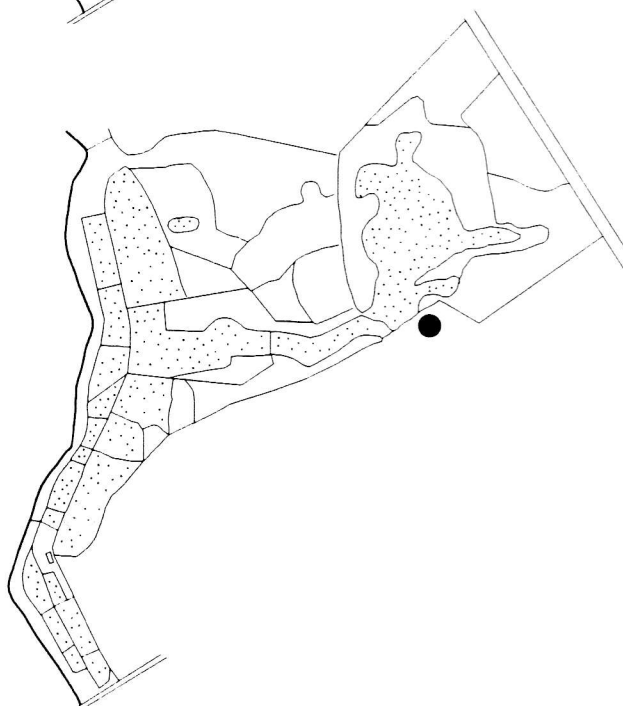
1991
0

1993
0

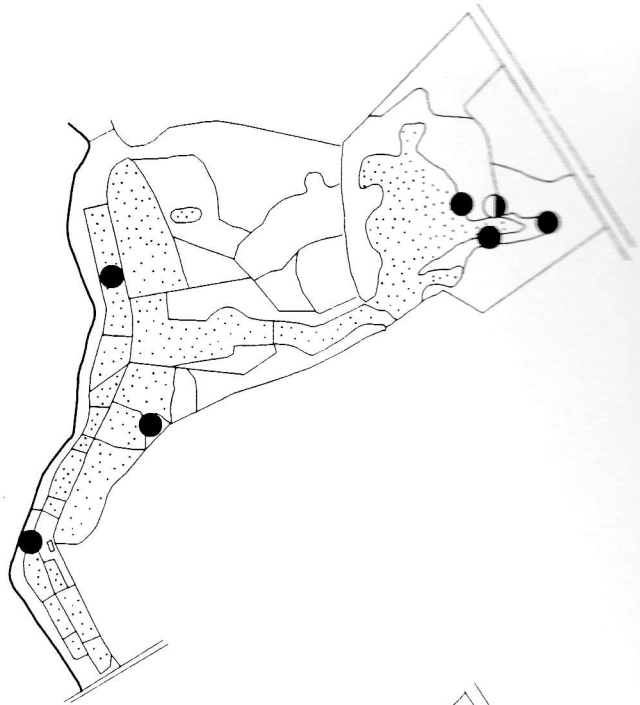

1996
1

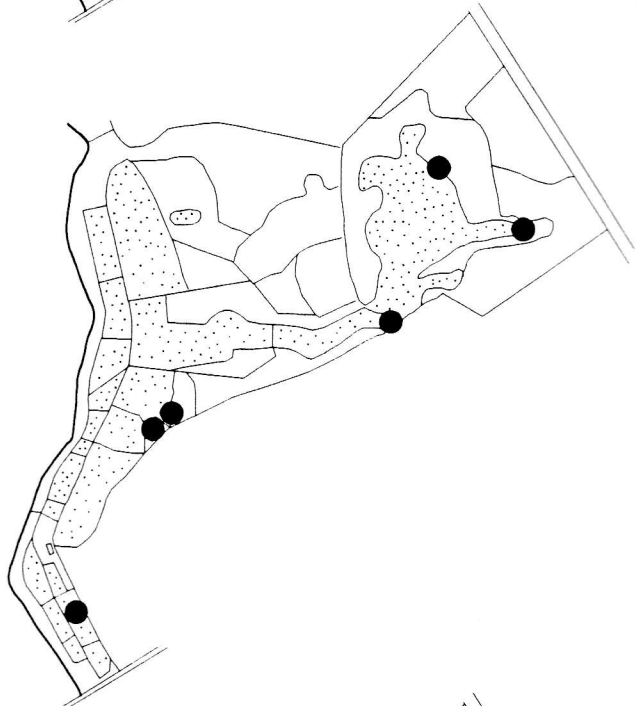

Waterral

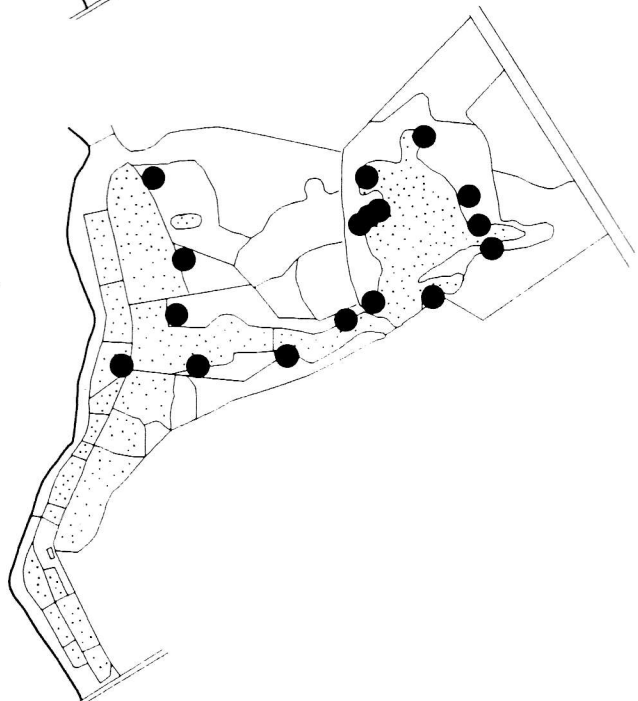
1991
6-7

1993
6

1996
17

Kleine plevier

1991
0

1993
0

1996
1

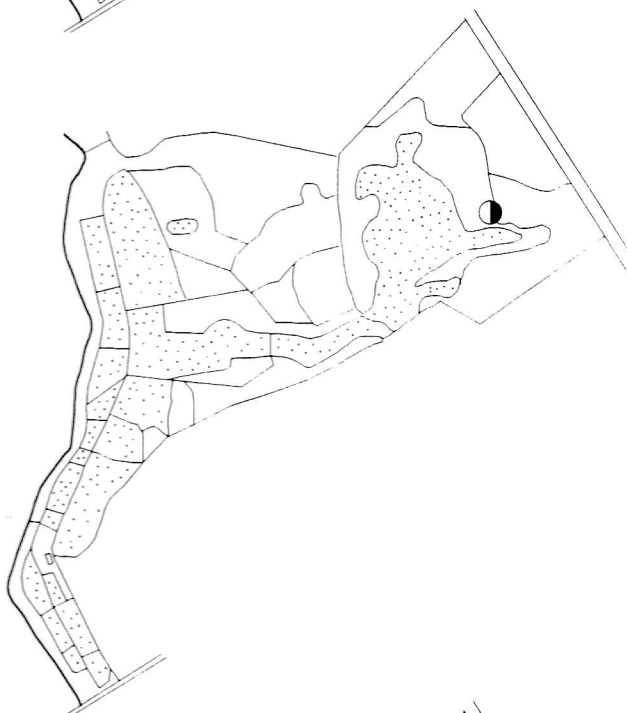

Houtsnip

1991
0

1993
0-1

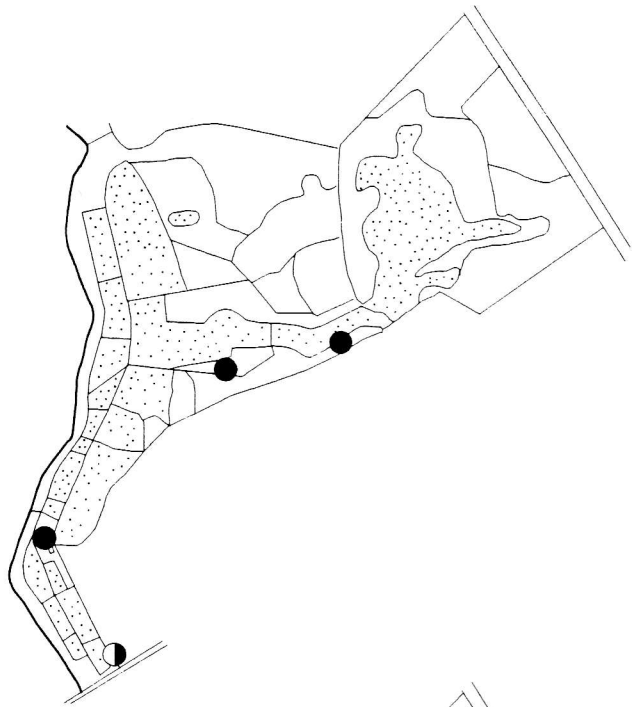
1996
0

Holenduif

1991
3-4

1993
3

1996
1

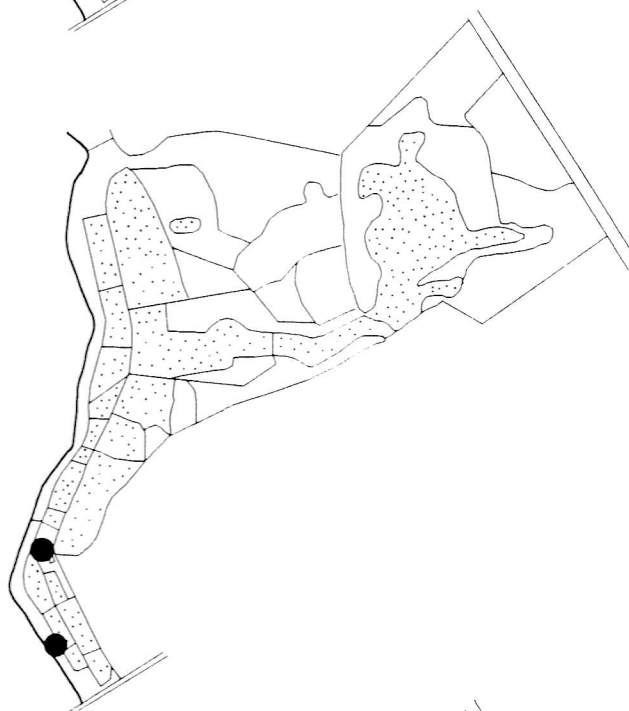

Zomertortel

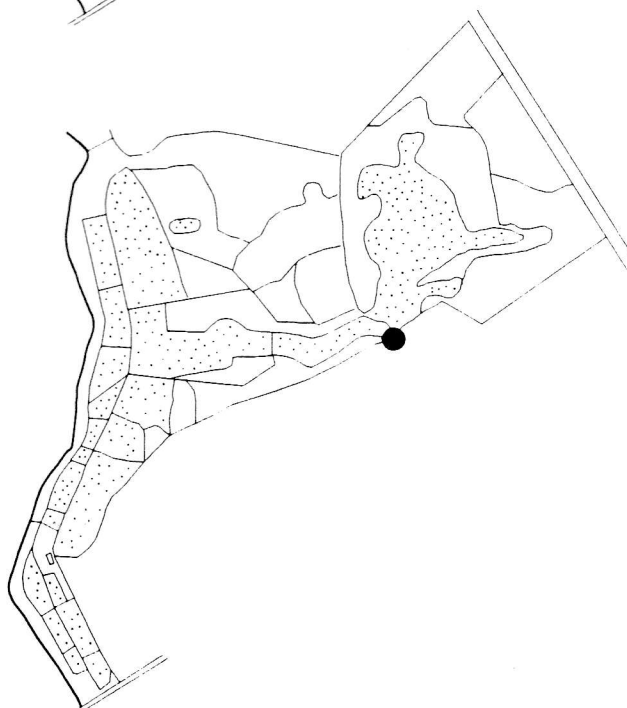
1991
0-1

1993
2

1996
1

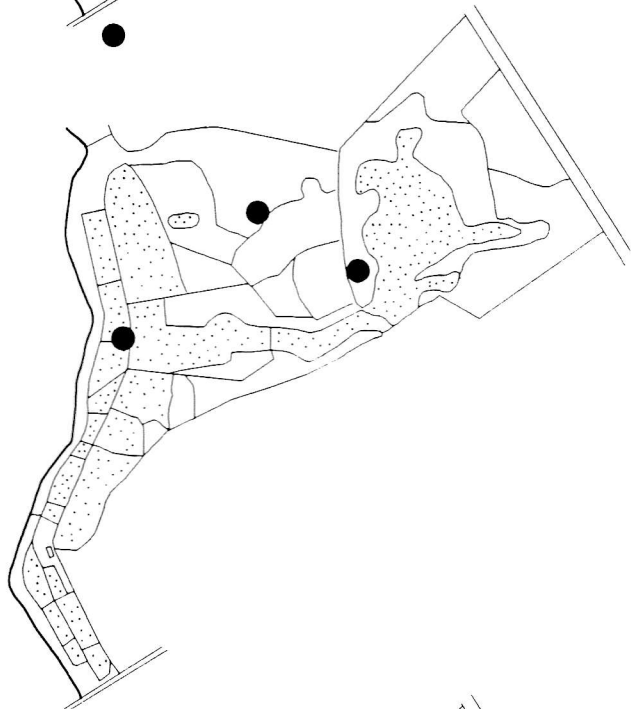

Bosuil

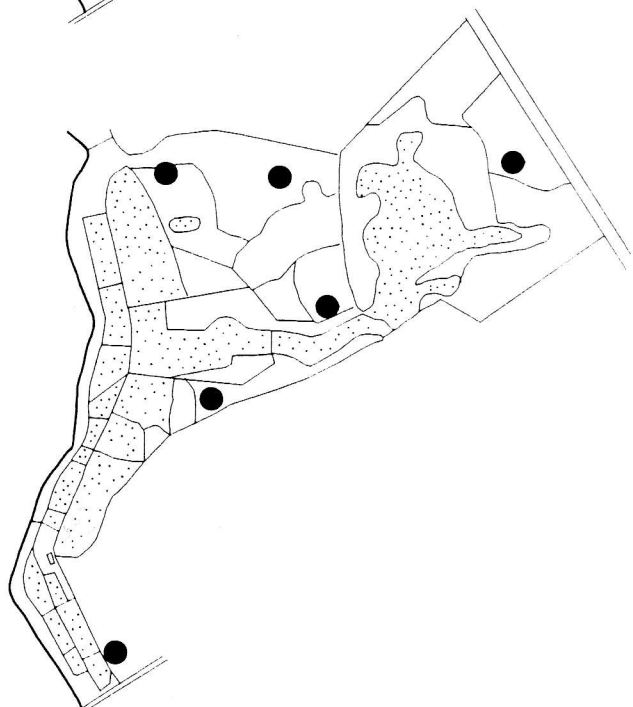
1991
1

1993
3

1996
6

IJsvogel

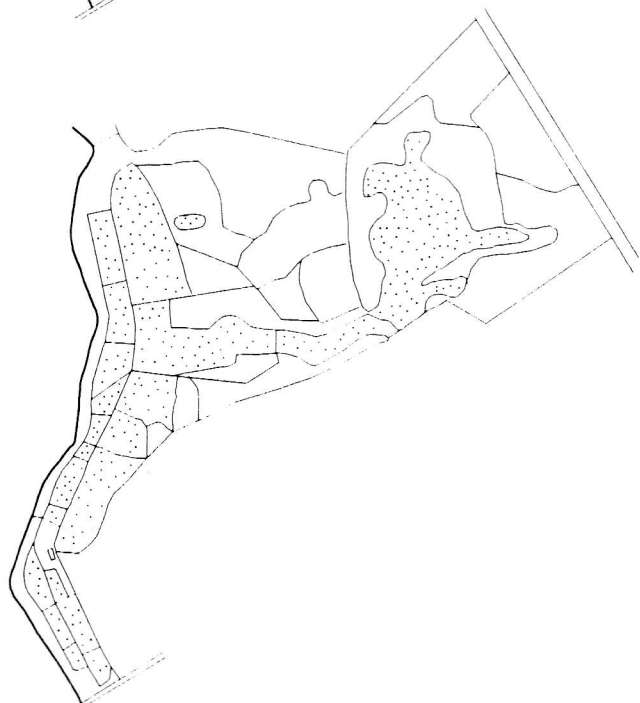
1991
0

1993
1

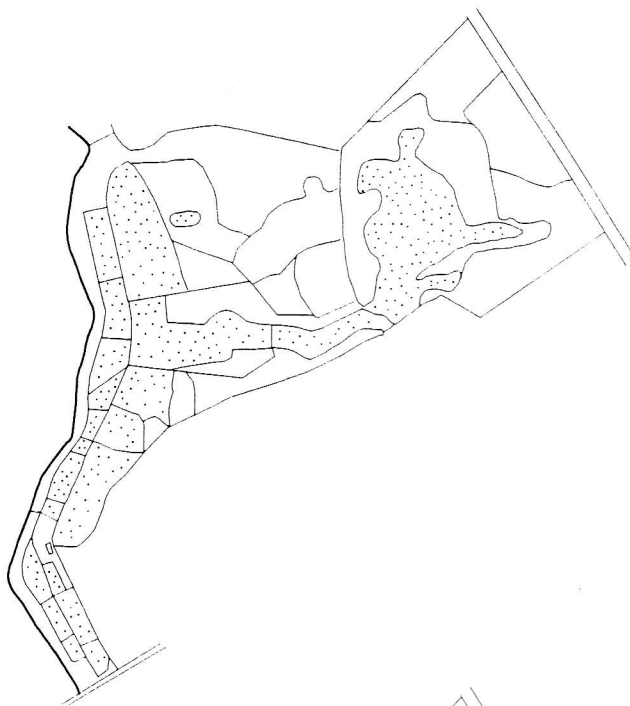

1996
0

Groene specht

1991
0

1993
2

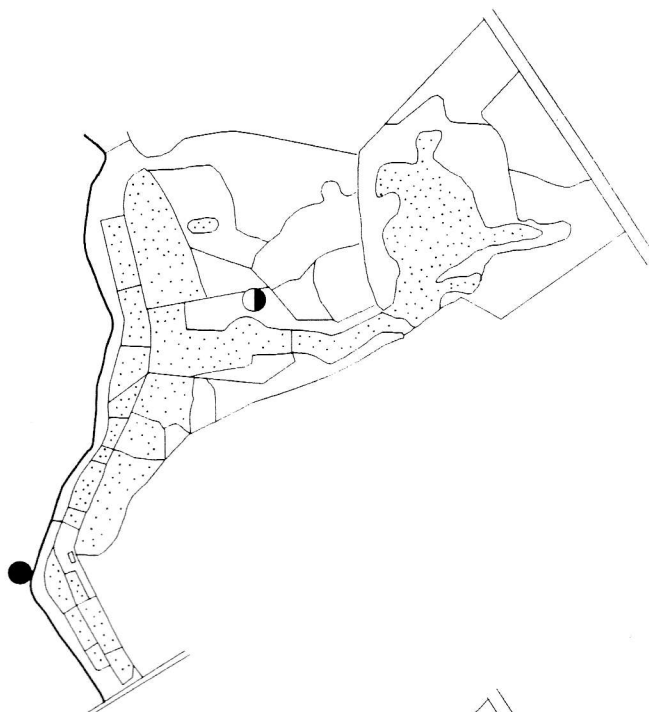

1996
1

Zwarte specht

1991
0-1 (+1)

1993
1

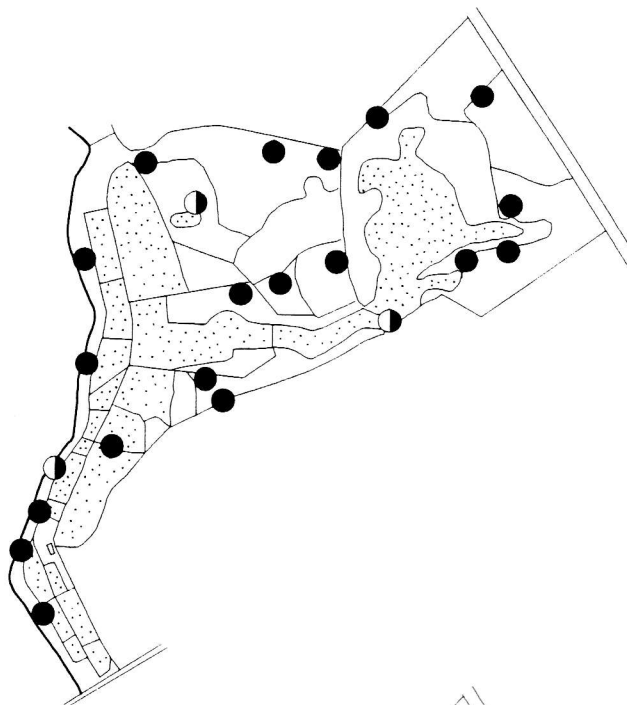

1996
1-2

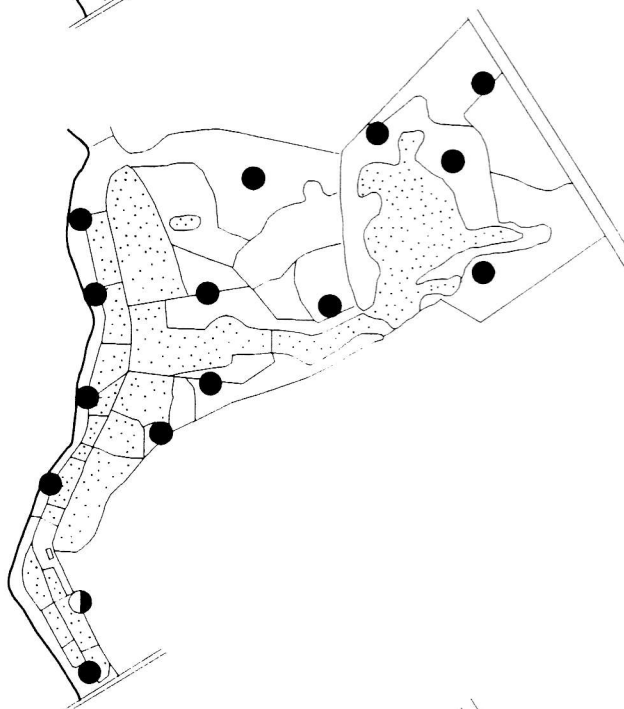

Grote bonte specht

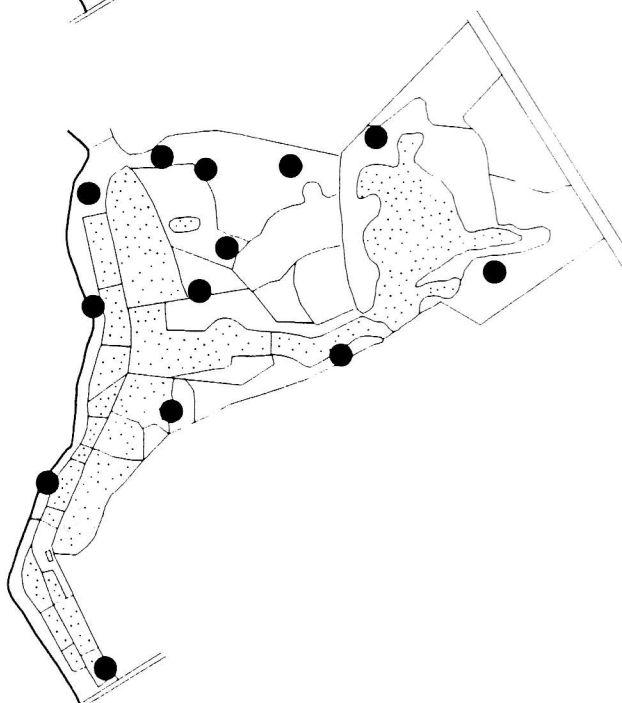
1991
19-22

1993
14-15

1996
13

Kleine bonte specht

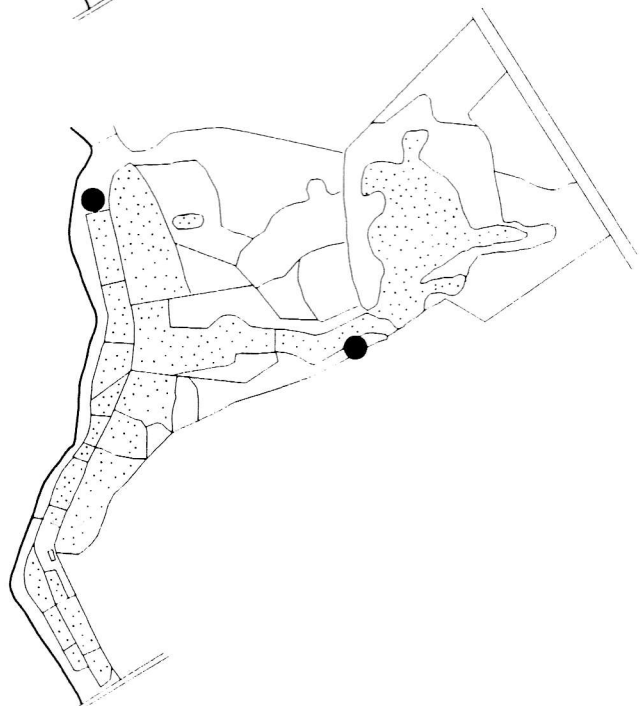
1991
0-1

1993
1

1996
2

Boomleeuwerik

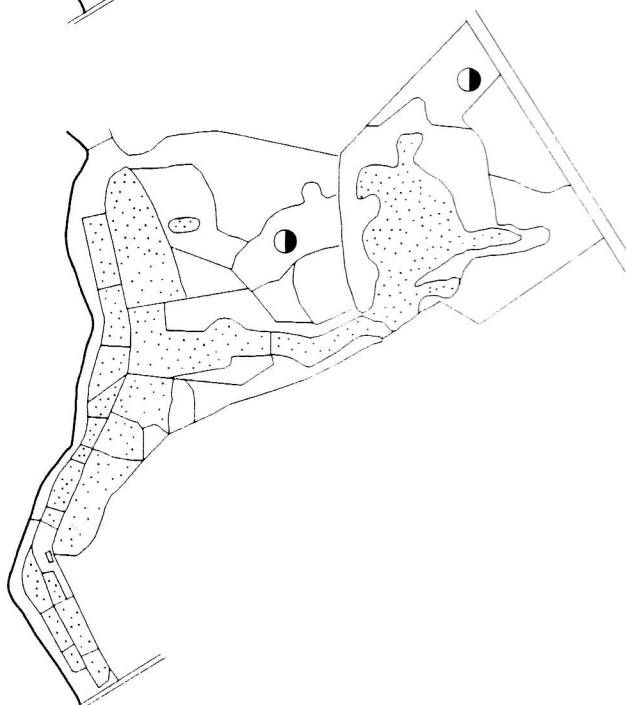
1991
1

1993
1-2

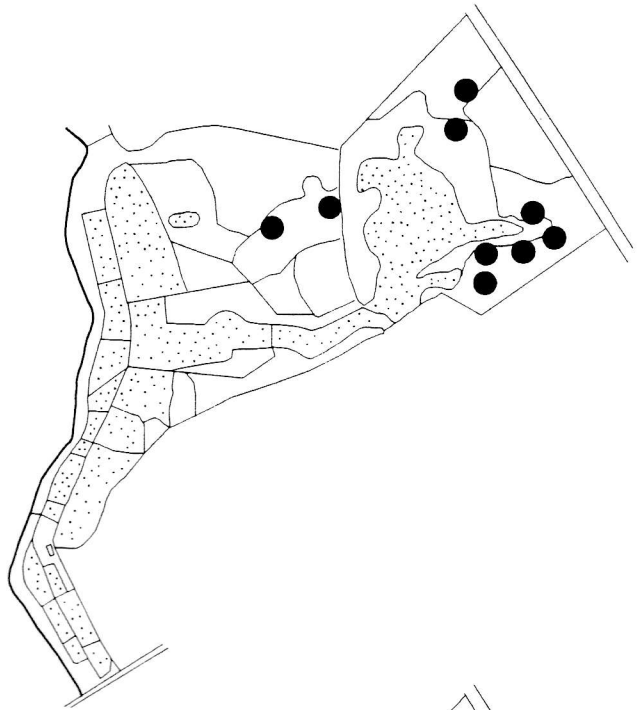

1996
0-2

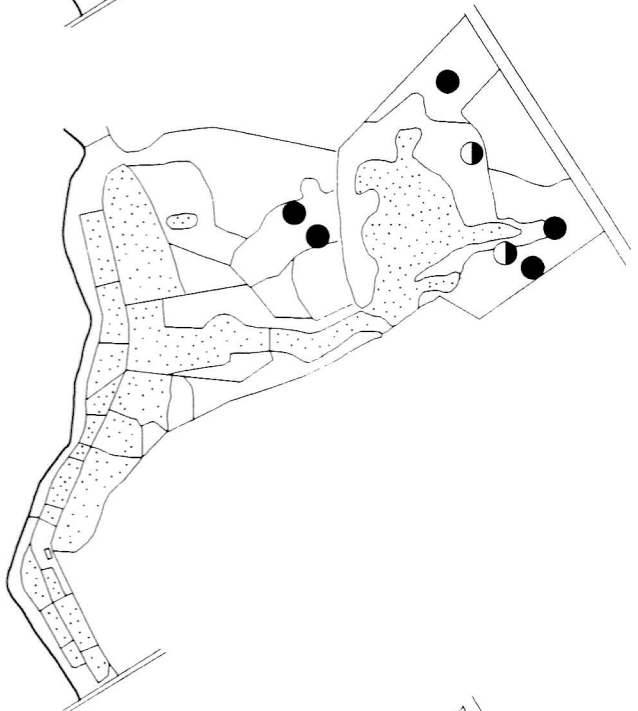

Boompieper

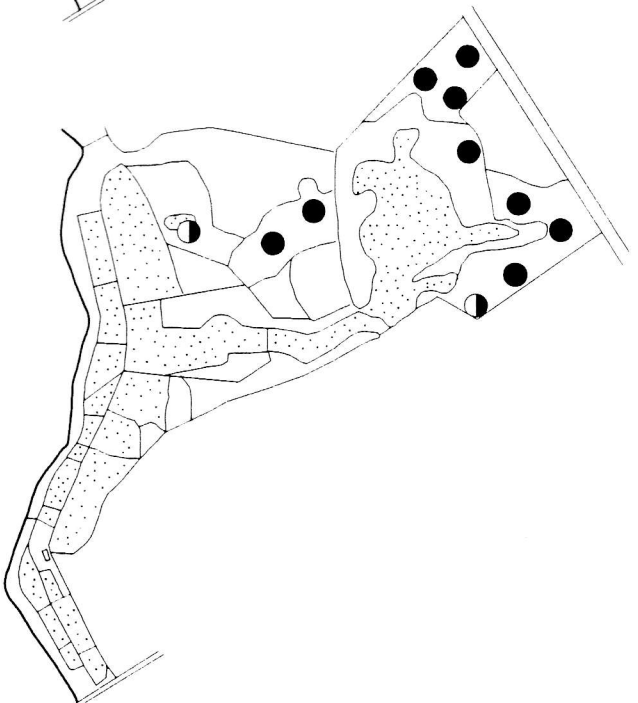
1991
9

1993
5-7

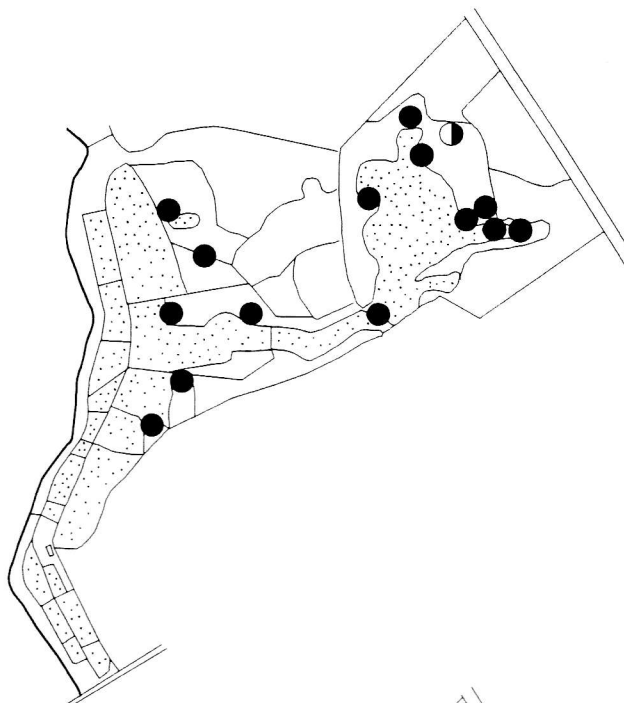

1996
9-11

Blauwborst

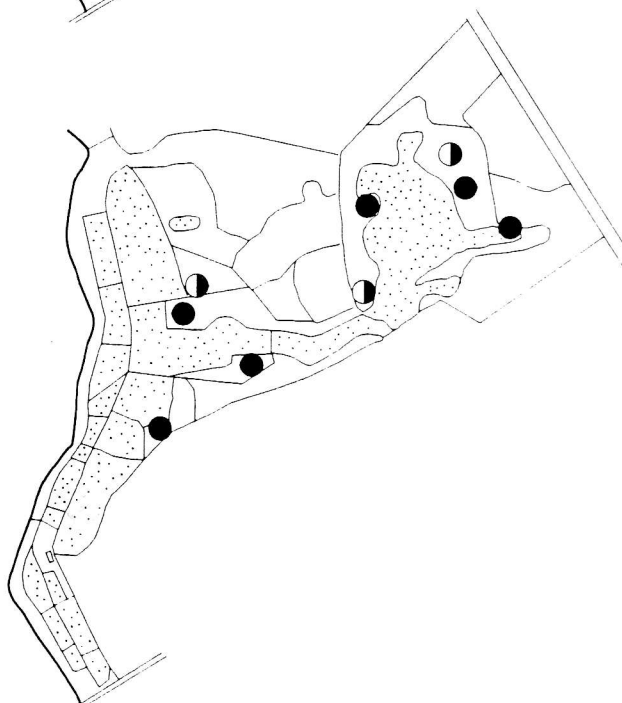
1991
14-15

1993
8-9

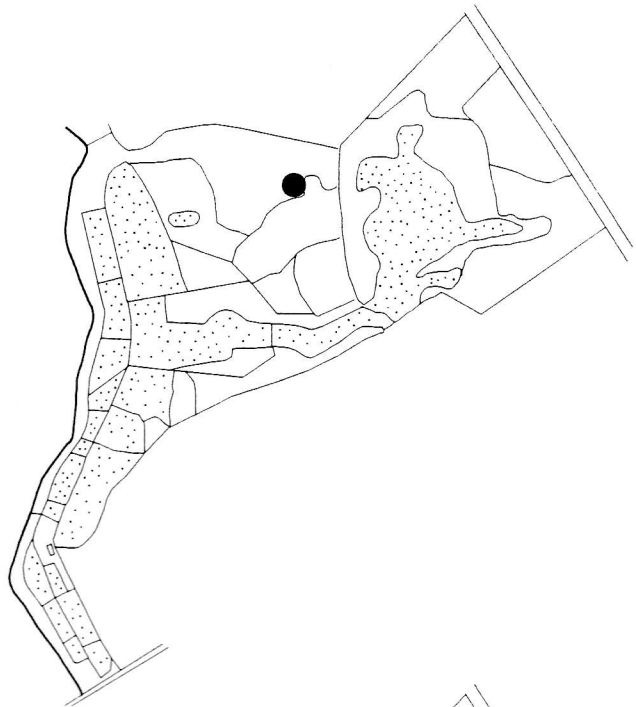

1996
6-9

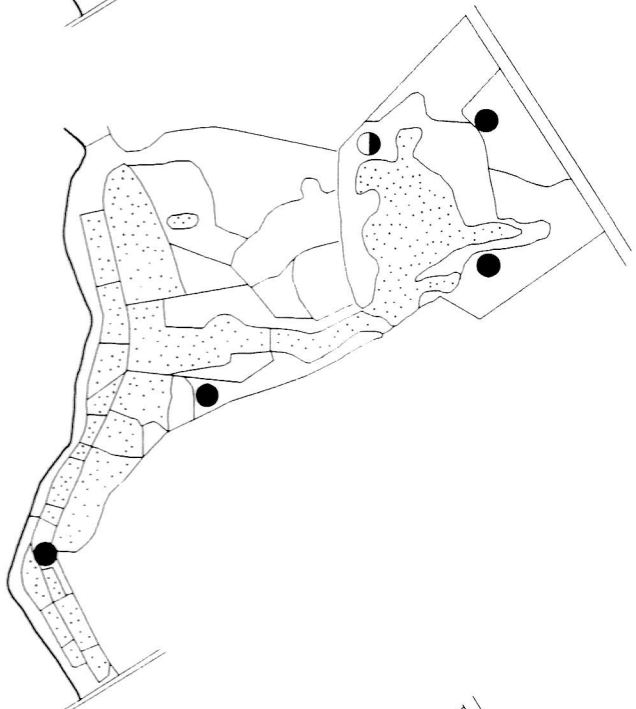

Gekraagde roodstaart

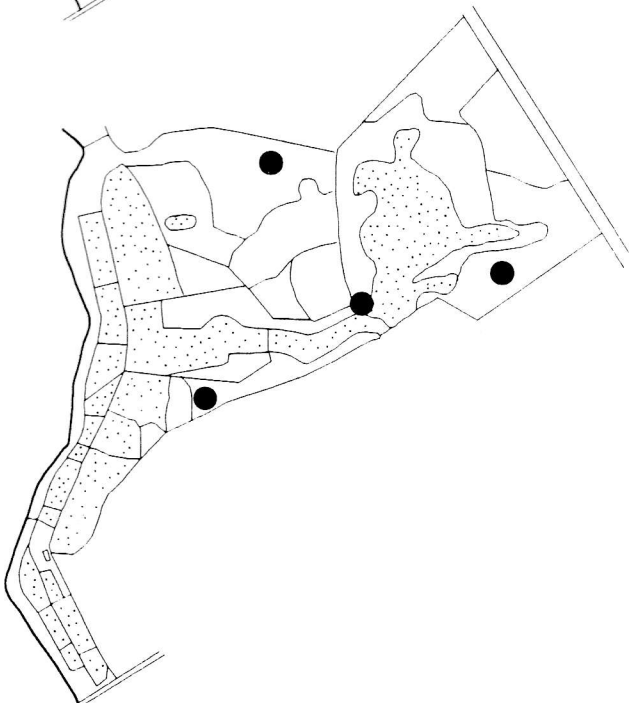
1991
1

1993
4-5

1996
4

Roodborsttapuit

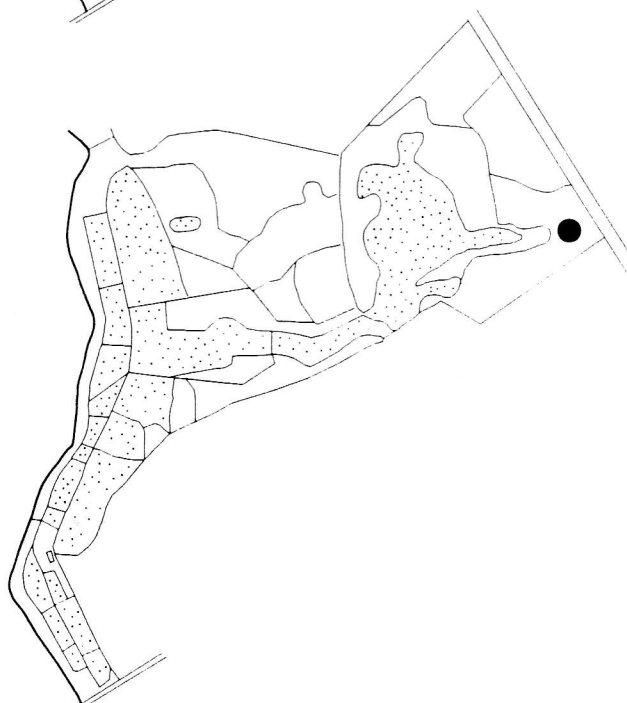
1991
0

1993
0

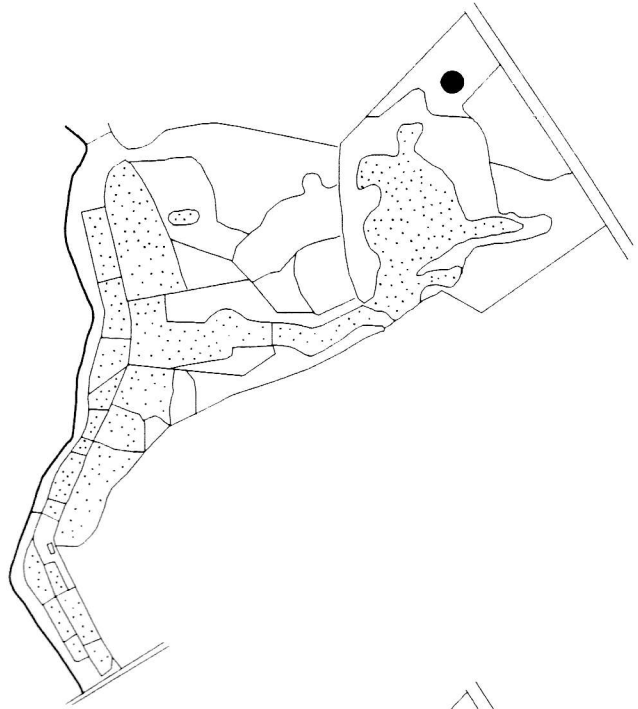

1996
1

Tapuit

1991
1

1993
0

1996
0

Grote lijster

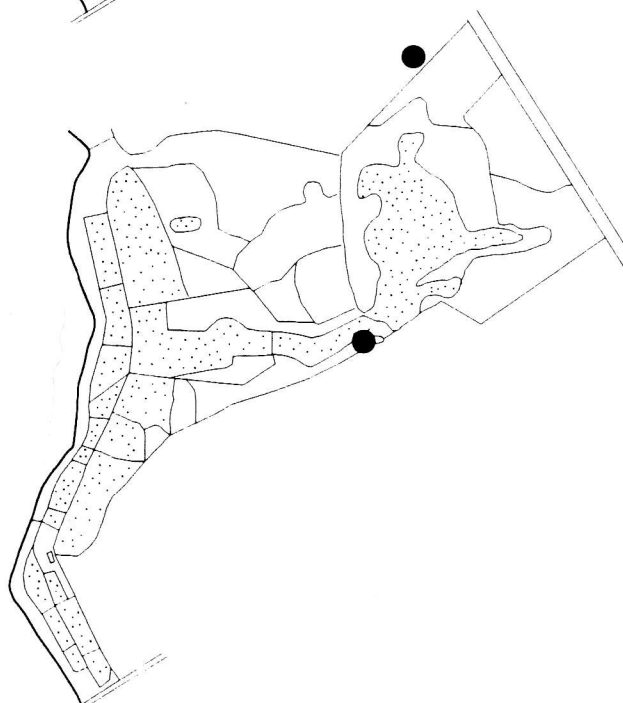
1991
2

1993
2

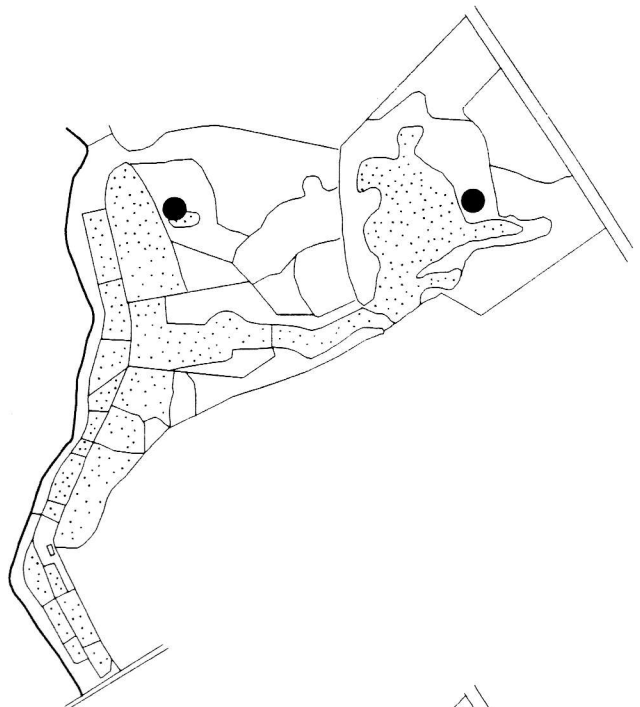

1996
1 (+1))

Sprinkhaanzanger

1991
2

1993
0

1996
3

Rietzanger

1991
0

1993
0

1996
1

Bosrietzanger

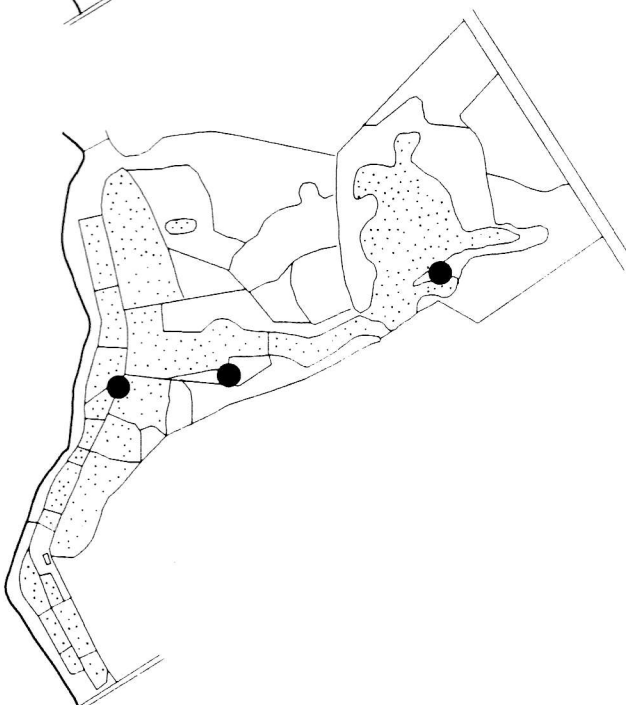
1991
1

1993
1

1996
3

Spotvogel

1991
1

1993
0

1996
0

Grasmus

1991
0

1993
1

1996
1(+1)

Fluiter

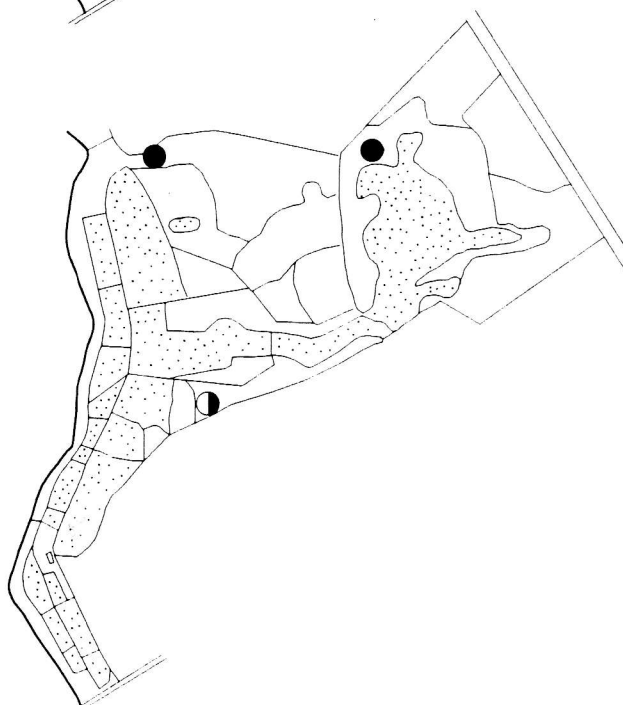
1991
2

1993
1

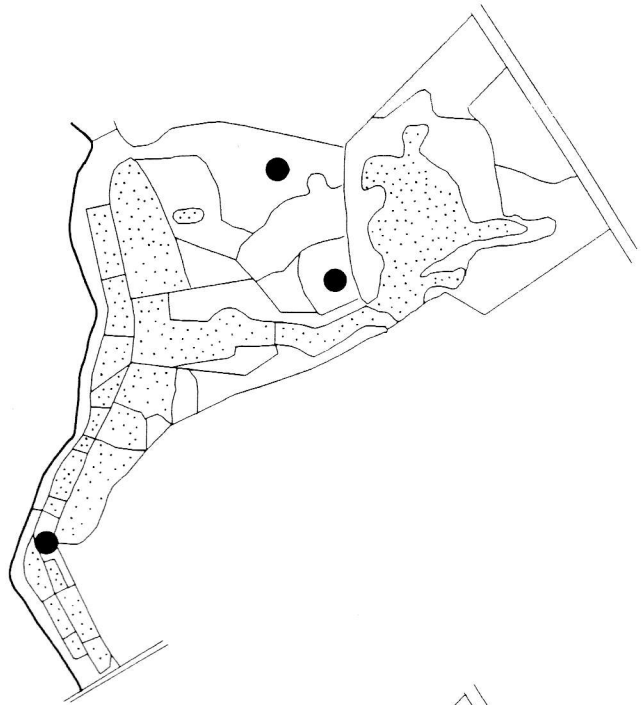

1996
2-3

Grauwe vliegenvanger

1991
3

1993
1

1996
2

Bonte vliegenvanger

1991
0

1993
1

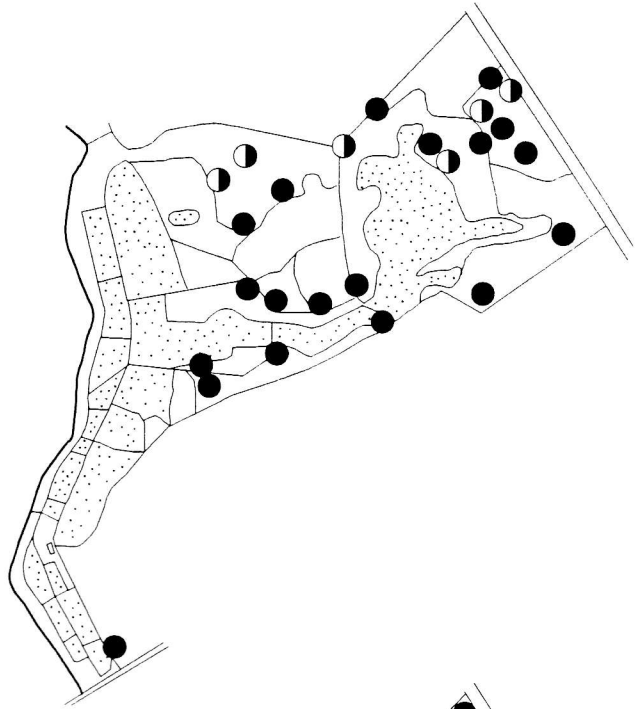

1996
0

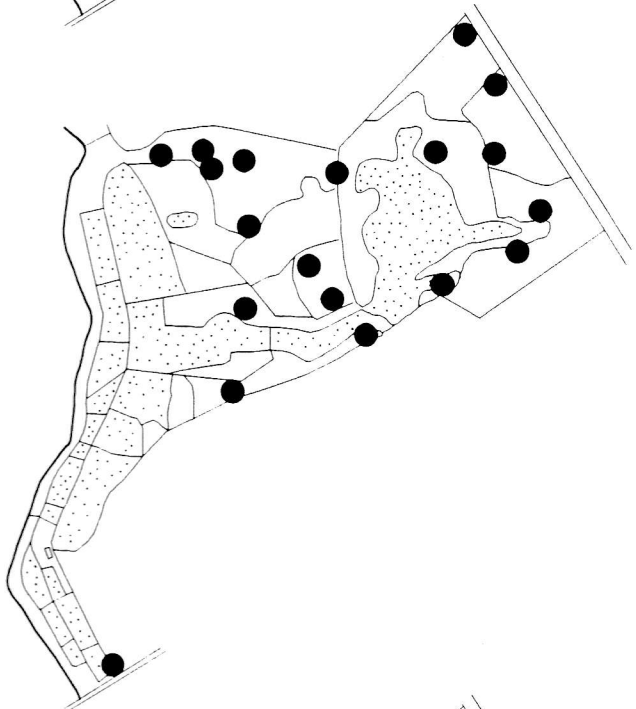

Kuifmees

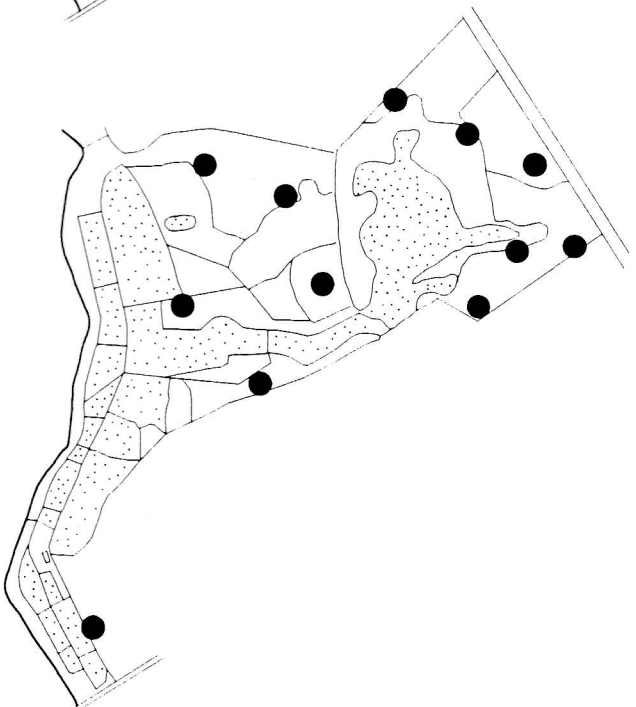
1991
19-25

1993
19

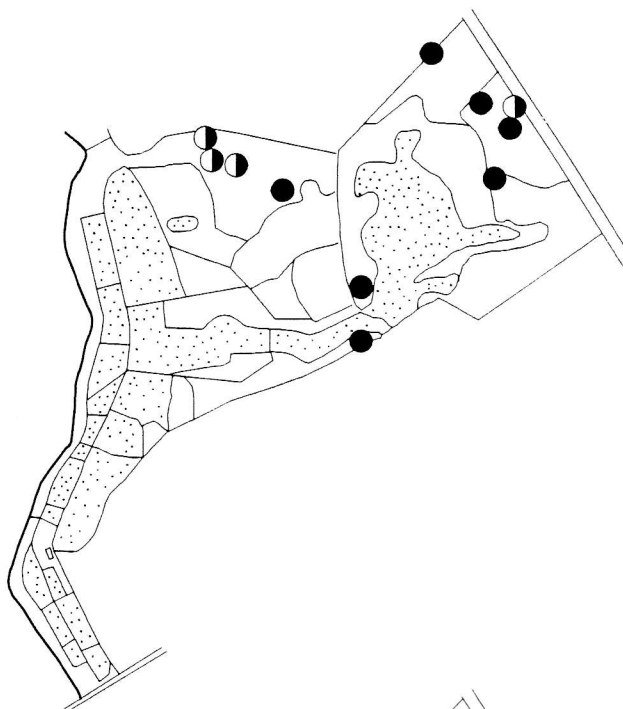
1996
12

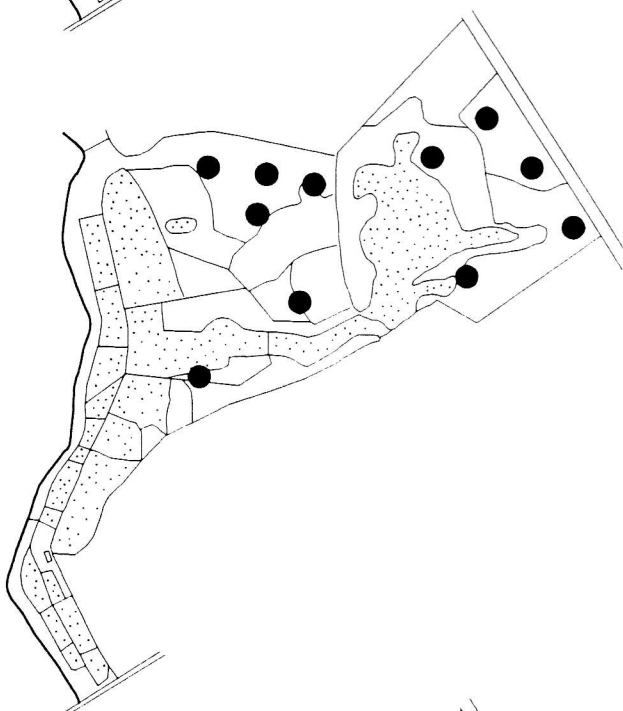

Zwarte mees

1991
7-11

1993
11

1996
8

Boomklever

1991
0

1993
0

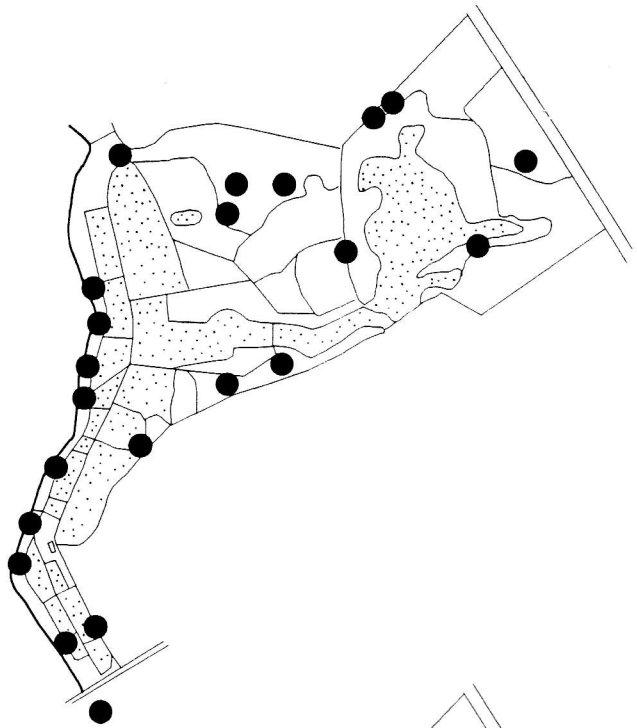

1996
1

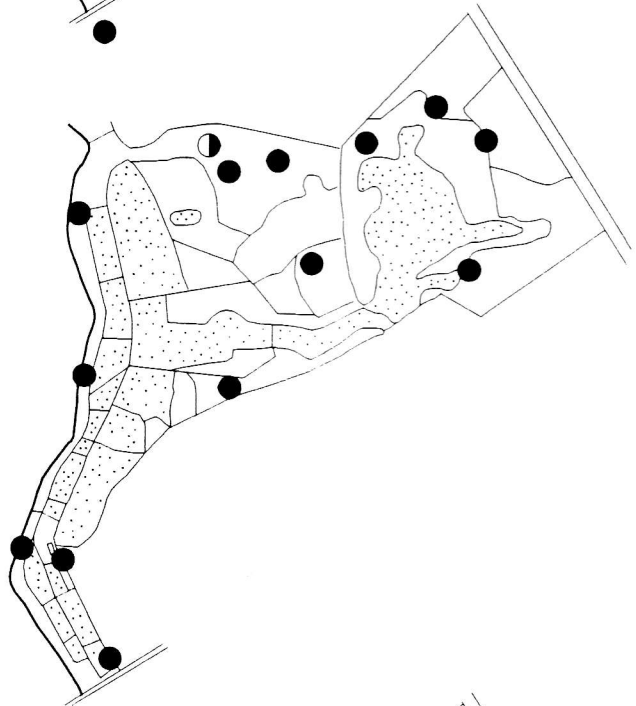

Boomkruiper

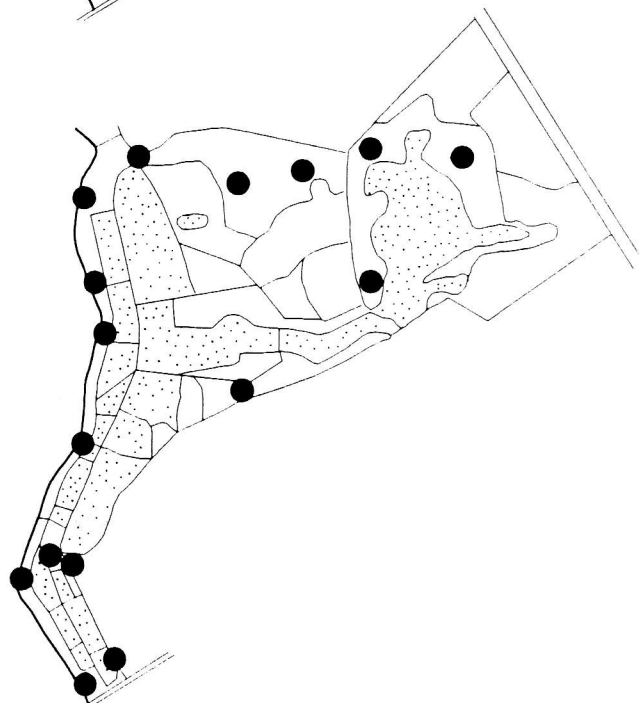
1991
22

1993
13-14

1996
16

Buidelmees

1991
0-1

1993
0

1996
0

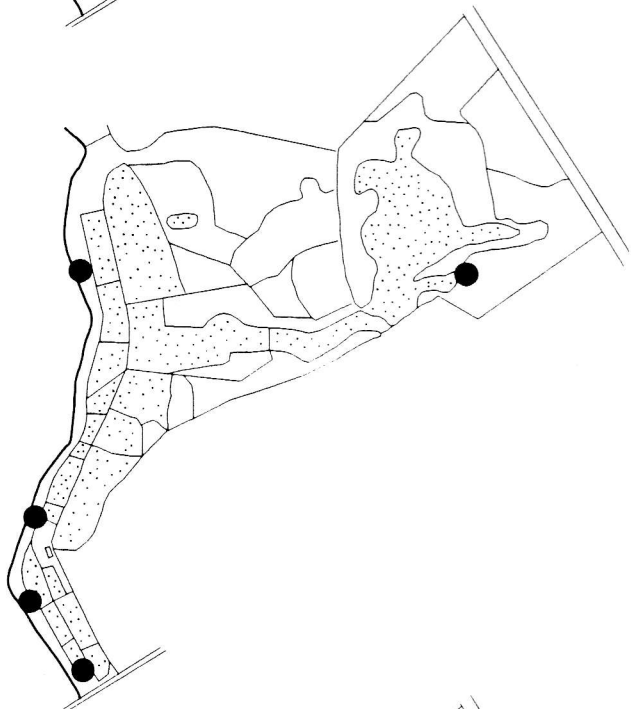

Wielewaal

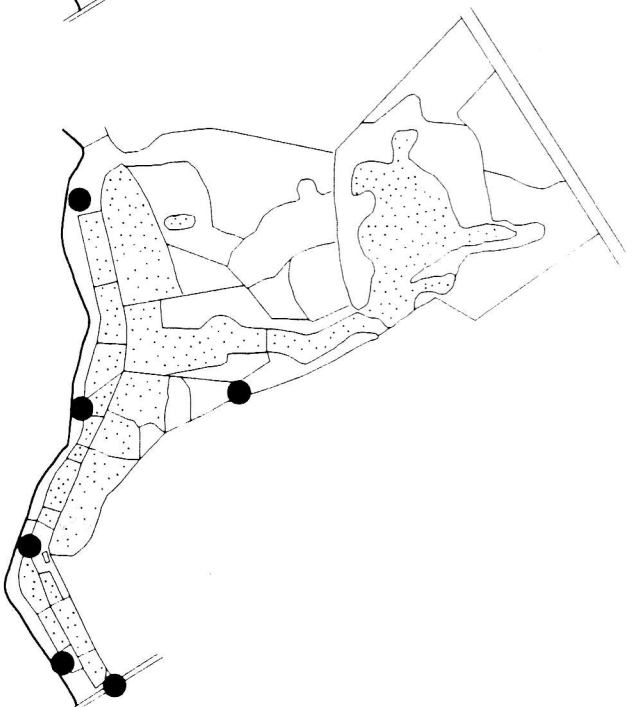
1991
1

1993
5

1996
6

Barmsijs

1991
0-1

1993
0

1996
0

Grote kruisbek

1991
1

1993
0

1996
0

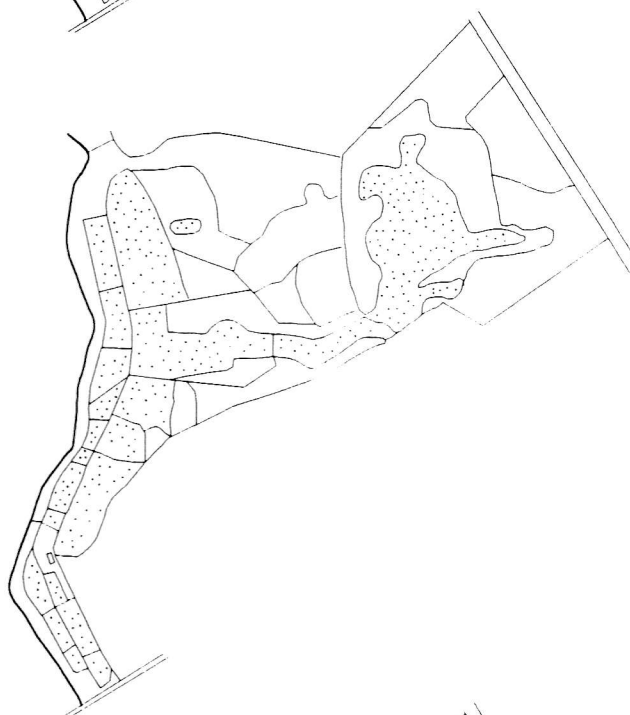

Goudvink

1991
2

1993
0

1996
0

Geelgors

1991
0

1993
1-2

1996
5 (+2))

Rietgors

1991
niet gekarteerd

1993
niet gekarteerd

1996
16

